

Πρεβεζάνικα Χρονικά

No 27-28 (1992)

ΠΡΕΒΕΖΑΝΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ, 27-28 (1992)

Το Συρράκο και η Πρέβεζα

Γεώργιος Μουστάκης

Copyright © 2022, Γεώργιος Μουστάκης

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/).

To cite this article:

Μουστάκης Γ. (1992). Το Συρράκο και η Πρέβεζα. *Πρεβεζάνικα Χρονικά*, (27-28), 176–213. Consulté à l'adresse <https://ejournals.epublishing.ekt.gr/index.php/prevchr/article/view/30079>

ΤΟ ΣΥΡΡΑΚΟ ΚΑΙ Η ΠΡΕΒΕΖΑ

του Γιώργου Μουστάκη

Από καιρό σκέφτηκα να γράψω για τους Συρρακιώτες της Πρέβεζας του περασμένου αιώνα και για τη συμβολή τους στην ανάπτυξη του λιμανιού της.

Δεν το τολμούσα όμως γιατί φοβόμουν ότι το γραπτό μου θα χαρακτηριζόταν τουλάχιστον ως υπερβολικό αν όχι ως μη αντικειμενικό.

Η διαφορά της κοινωνίας εκείνης των Συρρακιωτών της Πρέβεζας με τη σημερινή είναι μεγάλη και μπορώ να πω ότι η τωρινή δεν είναι συνέχεια εκείνης. Τον περασμένο αιώνα, οι Συρρακιώτες προέρχονταν κυρίως από την τάξη των Ραφτάδων, κατοικούσαν στο κέντρο της Πρέβεζας και είχαν στα χέρια τους το τυρεμπόριο της περιοχής, το εξαγωγικό εμπόριο του λιμανιού και πολλές άλλες δραστηριότητες, όπως τα σαπουναριά, για τα οποία έχω γράψει. Οι σημερινοί κατοικούν κυρίως εκτός τάφρου, στον Ελαιώνα, όπου εγκαταστάθηκαν μετά το 1924, που έγιναν οι απαλλοτριώσεις στη Λάμαρη, στην οποία κατοικούσαν από αιώνες τον χει-

μώνα και προέρχονταν από την τάξη των Κτηνοτρόφων.

Οι κάτοικοι της Πρέβεζας, και κυρίως αυτοί που έχουν εγκατασταθεί τα τελευταία χρόνια σ' αυτή και οι νέοι, αυτούς τους Συρρακιώτες γνωρίζουν και απ' αυτούς συμπεραίνουν.

Πόσο δυσκολεύει το ξεδίπλωμα της ιστορίας του Συρράκου και των Συρρακιωτών η σημερινή πραγματικότητα, το εκθέτει ο επικεφαλής της ομάδας του Εθνικού Κέντρου Κοινωνικών Ερευνών Δημήτριος Ψυχογιός, που μεταξύ άλλων σε βιβλίο του γράφει: «Πηγαίναμε και νομίζοντας πώς έχομε να κάνουμε με μίαν απλή κοινότητα κτηνοτρόφων, χρειάστηκαν πολλές επισκέψεις μέχρις ότου αρχίσουμε να καταλαβαίνουμε πώς είχαμε να κάνουμε με μία πολύ σύνθετη κοινωνία, με μία κοινότητα με έντονη κοινωνική διαστρωμάτωση, ποικίλες παραγωγικές δραστηριότητες, οξείες κοινωνικές συγκρούσεις».

Διαφορετικά διατύπωσε την άποψή του ο κ. Δήμαρχος Πρέβεζας το καλο-

καίρι που συναντηθήκαμε στο Συρράκο στις δυο βρύσες του παλαιού υδραγωγείου. Μου έδειξε την εντοιχισμένη πλάκα με το όνομα του μεγαλεμπόρου της Κέρκυρας και Ιταλίας Κ. Πάλιου, ο οποίος το 1875 πλήρωσε όλη τη δαπάνη για την κατασκευή του υδραγωγείου, με το οποίο πήγε το νερό στις πιο ψηλές συνοικίες του χωριού και μου είπε: «*Σήμερα ποιός ξέρει για Ραφιάδες και Κτηνοτρόφους; Το Συρράκο στην Πρέβεζα το εκφράζουν οι κάτοικοι του Ελαιώνα*».

Η απλουστευμένη αυτή θέση, που καταργεί την ιστορία του Συρράκου, είναι στα μέτρα των πολλών γιατί, όπως είπε πρόσφατα (29-10-90) ο Ακαδημαϊκός Μικ. Σακελλαρίδης, «*Ο Ελληνικός λαός δεν έχει ή δεν θέλει να έχει ιστορική μνήμη*» και ότι «*η μνήμη του διαρκεί μέχρι τέσσερα χρόνια*». Έτσι δεν είναι παράξενο ότι Πρεβεζάνος Λυκειάρχης μου είπε ότι «*Συρρακιώτες κτηνοτρόφοι του Ακτίου, πριν πολλά χρόνια, είχαν τα καλύβια τους στον μεταξύ αγοράς και παραλίας της Πρέβεζας κώρο, εκεί τον περασμένο αιώνα έκπσαν σπίνα και βρέθηκαν κάτοικοι Πρεβέζης*».

Γεγονός είναι ότι πολλοί πιστεύουν ότι όλοι οι Συρρακιώτες ήταν παλαιά Κτηνοτρόφοι και αγνοούν τους Ραφιάδες, οι οποίοι από το 1700 επεκτάθηκαν και σε όλη τη Μεσόγειο. Αυτοί οι ορεισίβιοι κάτοικοι της Πίνδου, «*όπου ξαναγεννήθηκε ο Ελληνισμός*», κατά τον καθηγητή της Ιστορίας στο πανεπιστήμιο της Θεσσαλονίκης Απόστ. Βακαλόπουλο, διέσχισαν δυο φορές το χρόνο τις θάλασσες και πήγαιναν σε όλα τα λιμάνια, κυρίως της δυτικής Μεσογείου, όπου από τη δραστηριότητά τους συγκέντρωσαν πλούτο με τον οποίο έκπσαν δυο φορές το Συρράκο, ανέπτυξαν το πολιτιστικό, μορφωτικό, κοινωνικό επίπεδό τους και διέπρεψαν σε

κάθε τομέα και εκδήλωση της Ελληνικής Ζωής, ήταν δηλαδή ό,τι ακριβώς δεν ήταν οι περισσότεροι Έλληνες κατά την εποχή της Τουρκοκρατίας: μορφωμένοι, πολιτισμένοι και κοσμογυρισμένοι.

Από την κοινωνία αυτή προήλθαν στα χρόνια του Αλή Πασά οι τρεις ιατροί, Ιωάν. Κωλέπης, Ι. Πακούμης, Γ. Τσαπρασλής, που είχαν σπουδάσει στην Ευρώπη, οι δυο και μοναδικόι Ηπειρώτες πρωθυπουργοί, Ιωάν. Κωλέπης και Σπύρος Λάμπρου από τις Καλαρύτες, που είναι δίπλα από το Συρράκο και έχουν κοινή ιστορία, πατέρας της πρώτης Ελληνίδας υπουργού Λίνας Τσαλδάρη, συζύγου του πρωθυπουργού Παναγή Τσαλδάρη, οι τρεις ποιητές Γ. Ζαλακώστας, Κ. Κρυστάλλης, και Θ. Μπρίσκος, που γεννήθηκε και έζησε στη Μπαρλέτα της Ιταλίας, οι δυο διπλωμάτες πρεσβευτές, Ευγένιος Ζαλακώστας και Δημ. Μπίτσιος, που έγιναν και υπουργοί Εξωτερικών, ο Πρόεδρος της Ακαδημίας Αθηνών και μεγάλος επιστήμονας Ιωάν. Τρικαλινός, ο κορυφαίος ενδοκρινολόγος ιατρός της χώρας καθηγητής Διον. Ίκκος και πολλοί άλλοι. Στον κοινωνικό τομέα, ο λογοτέχνης Χρήστος Ζαλακώστας, που μετά τον πόλεμο εκλέγονταν βουλευτής Αθηνών, στεφάνωσε τον φίλο του Βασιλιά Αλέξανδρο και έγινε σύγγαμπρός του. Τρεις από τις δέκα προτομές που τοποθετήθηκαν στο πάρκο των Ιωαννίνων είναι Συρρακιωτών.

Οι δε Έμποροι με την πείρα, που είχαν στο διεθνές εμπόριο, την εντιμότητα, που τους διέκρινε και τον σεβασμό, που ενέπνεαν, ήταν ικανοί να διαχειριστούν και διεθνείς υποθέσεις, που ήταν έξω από τις συνηθισμένες δραστηριότητές τους.

Γι' αυτό, όπως γράφει ο Ιωάν. Βορές στο βιβλίο του «*Ο Μ. Ναπολέων και οι Αλβανοί*», ο Αλή Πασάς, όταν

θέλησε να αλλάξει στρατόπεδο στη διεθνή πολιτική δηλ. να αφήσει τους Γάλλους και να κλείσει συμμαχία με τους Άγγλους, στον έμπορο Γεώργιο Τουρτούρη, θείο του Κωλέττη ανέθεσε να βολιδοσκοπήσει τους Άγγλους και να διαπραγματευθεί σε πρώτη φάση.

Τους Συρρακιώτες, που διέπρεψαν τον περασμένο αιώνα τους συναντάς σε πολλά κείμενα. Όταν προ καιρού τέλειωσα το διάβασμα του βιβλίου του κ. Γεωργίου Ράλλη για τον Γεώργιο Θεοτόκη και με ρώτησε η γυναίκα μου τι γράφει, της απάντησα: «Πολλά και μεταξύ αυτών ότι οι κόντηδες Θεοτόκοι ήταν φανατικοί οπαδοί, προστατευόμενοι και υφιστάμενοι των Βλάχων της Πίνδου». Έκπληκτη μου είπε: «Το γράφει έτσι;» Της απάντησα: «Όχι ακριβώς, αλλά ότι ο Ιωάννης Βαπποστής Θεοτόκης, παππούς του κατ' επανάληψη πρωθυπουργού Γεωργίου, ήταν φανατικός οπαδός του Ι. Κωλέττη, ο θείος του Γεωργίου, Σπύρος είχε κηδεμόνα και προστάτη στην Αθήνα, όταν σπούδαζε στη σχολή Ευελπίδων, τον Παύλο Λάμπρου και ο υιός του Νικόλαος - που εκτελέστηκε με τους έξι το 1922 - κατά την περίοδο του Μακεδονικού Αγώνα (1904-1908) υπηρετούσε στην Πρεσβεία της Σόφιας με πρεσβευτή τον Ευγένιο Ζαλακάστα».

Το Συρράκο είναι αρκετά γνωστό σε πανελλαδική κλίμακα, τέσσερις δρόμοι της περιοχής των Αθηνών φέρουν το όνομά του. Τα τελευταία χρόνια με την κατασκευή του δρόμου, το επισκέφθηκαν πολλοί και ορισμένοι δημοσιογράφοι το παρουσίασαν σε περιοδικά, όπως η *Γυναίκα* και οι *Εικόνες*, η δε τηλεόραση το παρουσίασε αρκετές φορές.

Με τις λαογραφικές εκδηλώσεις, του Αυγούστου 1990, που ήταν ιδέα και σε μεγάλο μέρος πράξη της κας Ερμηνείας Φωτειάδη, δόθηκε η ευκαιρία, σε πολ-

λούς που το επισκέφθηκαν, να γνωρίσουν την παλαιά ζωή του Συρράκου, να γράψει ο τύπος και η ΕΤ1 να προβάλει σε δυο εικοσάλεπτα το ντοкуμαντέρ του Νέστορα Μάτσα για τις εκδηλώσεις αυτές.

Η ιστορία όμως του Συρράκου δεν έχει γραφεί, γιατί δεν βρέθηκε ένας λόγιος που να πονάει τον τόπο, να δώσει όλες τις ικανότητές του κι όλη τη φλόγα της ψυχής του και με τα γνωστά αλλά διεσπαρμένα ιστορικά στοιχεία και όσα άλλα ήθελε αποκαλύψει η ιστορική έρευνα να ιστορήσει το πρόσωπο και την φυσιογνωμία του.

Ο Κ. Κρυστάλλης, το επιχείρησε και με το έργο του έκανε το Συρράκο γνωστό σε πολλούς Έλληνες και παραμένει μέχρι σήμερα ο καλύτερος πρεσβευτής του. Χάθηκε όμως νέος, δεν ολοκλήρωσε το έργο του, το οποίο θα ήταν πολύ διαφωτιστικό γιατί είχε ικανότητες, έζησε πιο κοντά στα γεγονότα και τους ανθρώπους, όταν το Συρράκο βρισκόταν σε ένα οριακό σημείο της ιστορικής του διαδρομής και είχε φλόγα στην ψυχή του.

Έτσι σήμερα δεν υπάρχει ένα βιβλίο αντάξιό του να το διαβάσει κανείς και να κατατοπιστεί για την ιστορία του και το χειρότερο είναι ότι ύστερα από εκατό χρόνια φθοράς, παρακμής και εγκατάλειψης, το έργο της συγγραφής της ιστορίας του είναι ακόμα πιο δύσκολο γιατί με το χρόνο ιστορικά στοιχεία και θύμψεις χάνονται και η ομίκλη καλύπτει πολλά.

Με αυτές τις σκέψεις και αυτούς τους προβληματισμούς αλλά και το χρέος, που νιώθω να δώσω μερικές ιστορικές πληροφορίες για τους Συρρακιώτες της Πρέβεζας του περασμένου αιώνα και την συμβολή τους στην ανάπτυξη του λιμανιού της, θεωρώ απαραίτητο, πρώτα να δώσω ορισμένα στοιχεία της ιστορίας του Συρράκου.

ΒΙΟΤΕΧΝΙΑ ΜΑΛΛΙΝΩΝ ΥΦΑΣΜΑΤΩΝ - ΡΑΦΤΑΔΕΣ

Από την αρχή οι γεωργοκτηνοτρόφοι Συρρακιώτες, όπως και οι κάτοικοι των άλλων χωριών του Μαλακασιού, για να αντιμετωπίσουν το χειμώνα, «τα χιόνια και τα τρομερά ψύκη», υποχρεώθηκαν να ασχοληθούν με την ύφανση κοντρών μάλλινων υφασμάτων.

Από τις αρχές του 17ου αιώνα, όσοι έμειναν μόνιμοι κάτοικοι στο Συρράκο, επεξέτειναν την υφαντική και έγινε η κύρια απασχόλησή τους. Το κάθε σπίτι έγινε και μια βιοτεχνική μονάδα, που δούλευε όλο το χρόνο το μαλλί.

Το φθινόπωρο ο άνδρας της οικογένειας πήγαινε τα υφαντουργικά προϊόντα της παραγωγής τους και τα πωλούσε σ' άλλους πληθυσμούς, στην αρχή στην περιοχή των Γιαννίνων και της Άρτας.

Η παραγωγή των μάλλινων υφασμάτων, που συνεχώς μεγάλωνε, πήρε διαστάσεις, όταν οι Συρρακιώτες έμαθαν τη ραπτική τέχνη, η οποία θεωρούνταν συνέχεια της προηγούμενης κατεργασίας του μαλλιού. Την έμαθαν όλοι και πωλούσαν πλέον τα προϊόντα τους ραμμένα.

Από την εργασία τους αυτή, οι μόνιμοι κάτοικοι του Συρράκου πήραν το όνομα Ραφτάδες, όπως οι άλλοι από την απασχόλησή τους ονομάστηκαν Κτηνοτρόφοι (πικράροι). Τότε στο Συρράκο υπήρχαν μόνο Ραφτάδες και Κτηνοτρόφοι. Οι Έμποροι, οι Αγωγιάτες (κιρανιτζήδες) και οι Τυροκόμοι είναι προεκτάσεις των δυο αυτών κοινωνικών τάξεων.

Τα στενά ανδρικά ρούχα και η τέχνη του ραψίματος τους ήλθε από τη δύση. Η παράδοση λέει ότι οι πρώτοι ράφτες του Συρράκου ήταν δυο νέοι από το χωριό Καταρράκτης της Άρτας, που έμαθαν την τέχνη στην Άρτα. Πιθανότερη όμως είναι η εκδοχή ότι

Συρρακιώτες νέοι πήγαν στην Άρτα βοηθοί σε ραφτάδες και έμαθαν την τέχνη. Ο Ι. Λαμπρίδης γράφει για το θέμα αυτό: «*Βοηθοί των αδρανών Αρταίων εγένοντο ράπται, έμποροι και ιδιοκτήται πλοίων και κύριοι φορτίων*» και «*διεσπάρησαν εις πολλές πόλεις, μέχρι των Ηρακλείων Σηπλών*».

* Η αναπτυξιακή πορεία των χωριών του Μαλακασιού απειλήθηκε το 1648, γιατί τη χρονιά αυτή έσβησε η εξουσία της Βαλιδέ Σουλτάνας και χάσανε την υψηλή της προστασία και την αυτονομία τους. Από το 1645 άρχισαν οι Σουλτάνοι λίγο-λίγο να αφαιρούν το φόρο της δεκάτης από τη Βαλιδέ Σουλτάνα και να τον διαθέτουν σαν αμοιβή σε διακεκριμένους πολεμιστές. Το Συρράκο ξεπέρασε εύκολα την κρίση αυτή στις σχέσεις του με το Οθωμανικό κράτος και συνέχισε την πορεία του χωρίς σοβαρές συνέπειες.

Για το Συρράκο και τις Καλαρύτες από την εποχή αυτή κύριοι παράγοντες ανάπτυξής τους ήταν η απρόσιτη και οχυρή θέση τους και η δυναμική που είχε αναπτυχθεί από τη μέχρι τότε πορεία τους. Επίσης η άριστα συγκροτημένη με δημοκρατικό τρόπο τοπική αυτοδιοίκηση και κοινοτικοί θεσμοί μέσα από τους οποίους διατήρησαν την ενότητά τους και την πολιτιστική τους κληρονομιά.

Το Μέτσοβο που ήταν πάνω σε δρόμο αντιμετώπισε προβλήματα, γιατί αυτό πολλοί κάτοικοι το εγκατέλειψαν. Μερικοί πήγαν στο Συρράκο, όπως μέλη της οικογένειας Ζαμάνη, της οποίας οι απόγονοι έμειναν για πάντα. Πολλοί Μετσοβίτες τότε, όπως γράφει ο Φάνης Μικαλόπουλος (Νέα Εστία, 1940), πήγαν στη Μοσχόπολη της οποίας «*η βιοτεχνική κι εμπορική κίνησης της πόλεως αυξήθηκε καταπληκτικά*».

κι ιδίως αφ' ότου οι τολμηρότεροι κι εργατικότεροι κάτοικοι του Μετσόβου και του Σκαμνελίου της Ηπείρου εγκαταστάθηκαν στη Μοσχόπολη κι έκτισαν ιδιαίτερους δικούς τους οικισμούς, που τους ονόμασαν Μεισοβίτ μαχαλά και Σκαμνελίκ μαχαλά. Από την εποχή τούτη η Μοσχόπολη παίρνει μια ευρύτερη βιοτεχνική και εμπορική ανάπτυξη, που τον ακόλουθο αιώνα την έκανε πρότυπο κοινότητας στα χρόνια της Τουρκοκρατίας και ως βιομηχανικό και εμπορικό κέντρο ανέβηκε στη πρώτη θέση των πόλεων της Ευρωπαϊκής Τουρκίας».

Από τα παραπάνω βγαίνει το συμπέρασμα ότι τα τρία χωριά του Μαλακασίου είχαν αναπτύξει τη βιοτεχνία και το εμπόριό τους πρό του 1650.

Ύστερα από λίγα χρόνια το Μέτσοβο ξαναπήρε προνόμια και μπόρεσε να συνεχίσει την αναπτυξιακή πορεία του.

Τα υφάσματα που παράγονταν στα χωριά της περιοχής του Συρράκου ήταν πολλών ειδών. Κυριότερα ήταν: το φλοκάτο (βλάχικα σάρικα), το δίμητο, το κάλτσινο, ο σαμαράς και άλλα. Εκείνο όμως, που έδωσε τη μεγάλη ώθηση στην υφαντουργία και άνοιξε τις αγορές, πέρα από τον Ελλαδικό χώρο, ήταν το σκούπικο με το οποίο γίνονταν οι κάπες. Η κάπα για πολλά χρόνια έγινε το κύριο ένδυμα των ανθρώπων γιατί τους προστάτευε από το κρύο, τη βροχή και την είχαν στρώμα και σκέπασμα. Αρχικά το σκούπικο παράγονταν στα βλαχοχώρια του Ασπροποτάμου.

Για το ύφασμα αυτό έδειξαν μεγάλο ενδιαφέρον και οι ναυτικοί, που τότε ήταν όλοι ξένοι. Οι Ιταλοί ναυτικοί τους συνέστησαν να προσθέσουν την κουκούλα, έτσι η κάπα πήρε τη γνωστή της μορφή σε όλα τα μεγέθη, κάπα, καπότο, κοντοπάκι, φλοκάτη. Οι ναυτικοί χρησιμοποιούσαν το αδιάβροχο αυτό ύφασμα (σκούπικο) και για να

προστατεύουν τα εμπορεύματα από τη βροχή.

Όταν οι Ραφτάδες, που δούλευαν στα παράλια μέρη, διεπίστωσαν τη μεγάλη ζήτηση του σκούπικου και της κάπας, ετόλμησαν και πήγαν οι ίδιοι στα λιμάνια της Ιταλίας, που το προϊόν τους ήταν ήδη γνωστό και περιζήτητο. Με τον καιρό πήγαν σ' όλα τα μέρη της δυτικής Μεσογείου. Ξεκινούσαν στις αρχές του φθινοπώρου και γύριζαν όλοι στο χωριό μέχρι του Λαζάρου για να γιορτάσουν με τις οικογένειές τους τις Άγιες ημέρες. Έτσι οι γιορτές της Παναγίας, του Πάσχα, αλλά και η λατρεία του Αγίου Νικολάου στην κεντρική εκκλησία του χωριού, είχαν ένα ιδιαίτερο λόγο για τους Συρρακιώτες.

Τον 17ον και 18ον αιώνα, όπως και στις αρχές του 19ου, που οι βλάχοι «του Πίνδου» ταξίδευαν δυο φορές το χρόνο στα πέλαγα της Μεσογείου η πειρατεία ήταν διαρκής κίνδυνος. Οι πειρατές από το Αλγέρι, το Τούνεζι και την Τρίπολη, πολλές φορές με την ανοχή ή και την υπόθαλψη του Διβανίου, προσέβαλαν, αιχμαλώτιζαν και λεηλατούσαν ό,τι μπορούσαν σε στεριά και θάλασσα. Κατά καιρούς πολλοί πειρατές ήταν χρισπανοί.

Η πειρατεία στα χρόνια αυτά είχε τέτοιες διαστάσεις, που πολλές φορές δημιουργούνταν σοβαρά διακρατικά προβλήματα, όπως, όταν ο Βενετός ναύαρχος Καπέλος καταναυμάχησε είκοσι πειρατικά πλοία στον κόλπο της Αυλώνας, απειλήθηκε σύγκρουση μεταξύ Βενετίας και Τουρκίας και τούτο γιατί πολλές φορές πίσω από την πειρατεία κρύβονταν και κρατικές πολιτικές (Π.Αραβανινός, σ. 227).

Το 1684 ο Φρ.Μοροζίνης στάλθηκε από τη Βενετία, με αξιόμαχο στόλο, εναντίον των Οθωμανών πειρατών, που είχαν καταφύγιο τη Λευκάδα και κατέσφαζε εξακόσιους. Μετά κατέλαβε την

Πρέβεζα και άρχισε την χρονιά αυτή ο δεκαπενταετής πόλεμος (1684-1699), στον οποίο πήρε μέρος και η Αυστρία.

Στο τέλος του 18ου και στις αρχές του 19ου αιώνα, που το εμπόριο και η Ελληνική Ναυτιλία είχαν αναπτυχθεί, η πειρατεία είχε σημειώσει νέα έξαρση, εξ αιτίας των κρίσεων και των πολέμων. Ο Λήκ γράφει για την περίοδο αυτή: «*Η θαλασσοπορία εις μύριους εξετίθειτο κινδύνους ένεκα της κολοσσικής πειρατείας. Ήταν δύσκολο να ξεχωρίσει κανείς τον πειρατή από τον ειρηνικό ναυτικό, τον λαθρέμπορο από τον κουρσάρο, το πολεμικό καράβι από το ληστρικό πλεύμενο, τον αγαθό έμπορο από τον ληστή*». Για να ανημετωπίσουν την πειρατεία οι Έλληνες ναυτικοί, αναγκάστηκαν να κατασκευάσουν πλοία εύδρομα, κατάλληλα και για πόλεμο, το δε Διβάνι τους επέτρεψε να τα εξοπλίσουν. Έτσι με σκληρούς αγώνες κατόρθωσαν να εξασφαλίσουν τις μεταφορές και παράλληλα από τις συγκρούσεις με τους πειρατές απέκτησαν πολεμική πείρα, χάρη στην οποία με τα σποκαράβιά τους μπόρεσαν να ανημετωπίσουν, πολλές φορές νικηφόρα, την Τουρκική αρμάδα, να κυριαρχήσουν στο Αιγαίο και να συμβάλουν αποφασιστικά στην επιτυχή έκβαση την επανάστασης του Εικοσιένα.

Στάθηκαν στην πειρατεία όχι μόνο γιατί ήταν ένας διαρκής κίνδυνος για τους Ραφτάδες και Εμπόρους του Μαλακασιού αλλά και για να γίνει ανηληπτό από ποιούς δρόμους πέρασε η ανάπτυξη του Συρράκου.

Από δυο λιμάνια ή σκάλες, όπως τις έλεγαν, γίνονταν η διακίνηση των εμπορευμάτων κατά τον 17ο και 18ο αιώνα στην τουρκοκρατούμενη Ήπειρο, τη Σαγιάδα και τη Σαλαώρα.

Πιο κοντά στο δρόμο των Συρρακιωτών ήταν η Σαλαώρα, μια ακατοίκητη ακτή στον Αμβρακικό, νοτίως της

Άρτας. Ο γνωστός βιογράφος της Αγίας Θεοδώρας, στις αρχές του 16ου αιώνα, ονομάζει τη θέση αυτή ως λιμάνι. Από την έρημη αυτή θέση, στην οποία δεν μπόρεσε να στεριώσει άνθρωπος, διακινούνταν τα περισσότερα εμπορεύματα της Ηπείρου. Ο Αλή Πασάς, γράφει ο Π.Αραβαντινός στη χρονογραφία του (Β' τόμος, σελ. 145), εγκατέστησε εκατό χριστιανικές οικογένειες από τη Χιμάρα. «*Αι πλείσται εξωντώθηκαν διά το νοσώδες του τόπου*». Οι υπόλοιποι, όταν άρχισε ο αποκλεισμός του Αλή Πασά από τους Σουλτάνους, επανήλθαν στην πατρίδα τους.

Σύντομα όμως διαπίστωσαν ότι η σκάλα της Σαγιάδας, που ήταν απέναντι από την Κέρκυρα, τους εξυπηρετούσε καλύτερα, γιατί ήταν κοντά σε οικισμό, στον οποίο μπορούσαν να παραμείνουν, αυτοί και τα εμπορεύματά τους, όταν το ισποφόρο καθυστερούσε να έλθει ή δεν του επέτρεπαν ή επέτρεπαν οι καιρικές συνθήκες να αποπλεύσει. Επίσης μίκρυνε το θαλασσινό ταξίδι τους. Το σπουδαιότερο ήταν ότι οι Βενετοί υποχρέωναν όσους θα πήγαιναν στη Βενετία και σε άλλα λιμάνια της Αδριακής, στα οποία κυριαρχούσαν, να περάσουν υποχρεωτικά από το λοιμοκαθαρήριο της Κέρκυρας αυτοί και τα εμπορευματά τους. (Η Βενετοκρατία στη Δυτική Ελλάδα, Αστέρη Αρχοντίδη σελ. 98).

Στην πορεία τους προς την Ευρώπη, η Κέρκυρα ήταν ο πρώτος σταθμός αλλά και τόπος δουλειάς, γιατί εκτός από πρωτεύουσα των Βενετοκρατούμενων Επانهών, ήταν μεγάλο πέρασμα των ισποφόρων πλοίων, που ανέβαιναν και κατέβαιναν την Αδριακή και είχε ποτακτική συγκοινωνία με την Ευρώπη απ' ό,τι η Σαλαώρα και η Σαγιάδα.

Το 1695 ιδρύθηκε στη Σαγιάδα Γαλλικό προξενικό πρακτορείο και τα πλοία με Γαλλική σημαία, που φόρτω-

ναν στη Σαγιάδα, δεν ήταν υποχρεωμένα να διέρχονται από την Κέρκυρα, το 1702 όμως το πρακτορείο μεταφέρθηκε στη Σαλαώρα. Από τα αρχεία των δυο αυτών προξενικών πρακτορείων ο

ιστορικός ερευνητής μπορεί να αντλήσει χρήσιμα στοιχεία.

Από τις δυο αυτές σκάλες περνούσαν, δυο φορές κάθε χρόνο, οι Βλάχοι Ραφιάδες της Πίνδου.

Ο Συρακιώτης πρώτος πρωθυπουργός της Ελλάδας Ιωάννης Κωλέττης

ΠΕΡΙ ΒΛΑΧΩΝ ΚΑΙ ΣΥΡΡΑΚΟΥ

Για την καταγωγή των Βλάχων έχουν γραφεί από πολλούς Έλληνες και ξένους πολλά και αντιφατικά. Κυρίως δυο είναι οι απόψεις: αυτή που υποστηρίζεται μεταξύ άλλων και από τους Κ. Παπαρρηγόπουλο, Ν.Βέν, Π.Αραβαντινό, Λ.Χαλκοκυνδύλη, Ι.Λαμπρίδη, Κατακουζινό και είναι ότι οι Βλάχοι ήλθαν από τη Ρουμανία και εκείνη, που υποστηρίζεται κυρίως από τους Κ.Κούμα, Δ.Κεραμόπουλο, Μ.Χρυσόχου, Τ.Κατσουγιάννη, Σ.Λιάκο και είναι ότι οι Βλάχοι είναι αυτόχθονες.

Ο Μετσοβίτης Τριαντάφυλλος Μπάρτας (στο περί εποίκων Ρωμαίων έργο, 1878) υποστηρίζει πως οι Βλάχοι της Ηπείρου και της Θεσσαλίας, είναι άμεσοι απόγονοι Ρωμαϊκών αποικιών, οι οποίες ιδρύθηκαν στη περιοχή της Πίνδου τρεις αιώνες πριν από τις Ρωμαϊκές στη Δακία.

Ορισμένοι Βλαχόφωνοι συντάχθηκαν με την άποψη αυτή για να αντιμετωπίσουν την εισβολή της τότε Ρουμανικής προπαγάνδας. Με τη θέση τους αυτή, χωρίς να το θέλουν, υποκίνησαν και έφεραν την Ιταλική προπαγάνδα και τις δυο βίαιες επεμβάσεις της Ιταλίας, το 1917 και το 1941.

Η καταγωγή των Βλάχων είναι ένα δύσκολο αμφιλεγόμενο και σκοτεινό ιστορικό θέμα, που το περιέπλεξαν ακόμα πιο πολύ και το έκαναν σκοτεινότερο οι κατά καιρούς προπαγάνδες και επεμβάσεις της Ρουμανίας, της Ιταλίας και τελευταία του ιδρύματος του Σερβορουμάνου επιχειρηματία στη Δυτική Ευρώπη, Κων/νου Ιωσήφ Δραγάν, που έχει την έδρα του στο Παρίσι και κανένας δεν ξέρει τι υπηρετεί.

Οι Συρρακιώτες, που πήραν μέρος σ' όλους τους Εθνικούς αγώνες για την απελευθέρωση της Ελλάδας και της Ηπείρου, κάτω από τις πιο δυσμενείς

συνθήκες, όπως θα δούμε, δεν δέχονταν καμιά από αυτές τις απόψεις. Θεωρούσαν τους εαυτούς των Έλληνες και ήταν διαλλακτικοί απέναντι σε όλες τις προπαγάνδες, οι οποίες δεν κατόρθωσαν να τους αγγίξουν παρ' όλα τα υλικά και μορφωτικά μέσα, που τους προσέφεραν.

Ενώ για την καταγωγή των Βλάχων διαφωνούν οι ιστορικοί, για τη γλώσσα όλοι τους συμφωνούν και δέχονται πως είναι λατινογενής δημοική με πολλές δανεικές λέξεις από τους λαούς εκείνους με τους οποίους ήλθαν σε επαφή.

Για την προέλευση του ονόματος Βλάχος πολλά γράφθηκαν και πολλά ειπώθηκαν και υπάρχουν δυο απόψεις: εκείνων, που θεωρούν καθαρά Ελληνική τη λέξη δίχως ν' αποδεικνύουν την ετυμολογική της προέλευση και των σοβαρών ιστορικών ερευνητών, που με επιστημονικά επιχειρήματα αποδεικνύουν πως η λέξη Βλάχος είναι Γερμανική και σημαίνει τον Λατινόφωνο. Με τη λέξη welsch ή walachen ονόμαζαν οι Γερμανοί τους Λατινόφωνους (Κ. Κούμας, Ιστ. Ανθρ., τ. 12, σελ. 522, Βιέννη 1832 - Κ.Παπαρρηγόπουλος, Ιστ. Ελλ. Έθνους).

Το περασμένο αιώνα εμφανίστηκε η ονομασία Κουτσόβλαχος, που τη θέλουν μερικοί σαν νεοελληνική παραλλαγή, αλλά δεν είναι. Η λέξη είναι σύνθετη από το Τουρκικό κιουτσούκ = μικρή + Βλαχιά. Συμβαίνει κατά το δανεισμό των ξένων λέξεων, γράφει ο Γρηγόριος Πλάταρης (σημειωματάρι ενός Μετσοβίτη), ν' αγνοούμε την ακριβή τους σημασία και να δημιουργείται η πλάνη, που όταν είναι κοινή γίνεται κατάσταση. Αυτό έγινε και με το Κιουτσούκ = μικρή + Βλαχιά = Μικρόβλαχοι και όχι Κουτσόβλαχοι. Μικρή Βλαχιά ονομάζονταν τότε η Θεσσαλία.

Το όνομα Βλάχος εμφανίζεται για πρώτη φορά απ' τον Κεδρινό το 976 μ.Χ. και με το ίδιο όνομα αναφέρονται από τους συγγραφείς σ' ολόκληρο το Μεσαίωνα κι αργότερα οι Βλάχοι.

Οι πρώτοι Βλαχόφωνοι συνοικισμοί με μορφή μόνιμης εγκατάστασης εμφανίστηκαν επίσης το 10ο αιώνα, όπως γράφει ο Πουκεβίλ (τόμος Β', κεφ. 6).

Ο Αδαμ. Αδαναντίου στη Μεγάλη Ελλ. Εγκυκλοπαίδεια γράφει ότι τον 7ο αιώνα στο θέμα της Παλαιάς Ηπείρου με πρωτεύουσα τη Νικόπολη αναφέρονται σαν σπουδαιότερες πόλεις μεταξύ άλλων, το Μέτσοβο, οι Καλαρύτες και η Πρέβεζα. Η πληροφορία του αυτή

δεν είναι ακριβής, γιατί η μιν Πρέβεζα εμφανίζεται τον 13ον αιώνα, πολύ μετά την καταστροφή και ερήμωση της Νικόπολης, ο δε Ι.Λαμπρίδης στα Μαλακασιακά για την εγκατάσταση και προέλευση των Βλάχων γράφει: «Ο Πουκεβίλ σημειών ότι το Μέτσοβον όπερ και εν τω χρονικώ των Ιωαννίνων τον 14ον αιώνα αναφέρεται, εθεμελιώθη υπό ποιμένων Βλάχων κατά τον 10ον αιώνα εις τόπους αγνώστους και ερήμους, δεν ημάρτησεν. ... Επειδή δ' οι Βλάχοι το πλείστον όντες δυσκόλως το θέρος εν Θεσσαλία διήρχοντο εικάζομεν ότι ευθύς απ' αρχής και εις τα δυσπρόσιτα της Ηπείρου όρη ούτοι απε-

σύρθησαν και ανεξαρτήτως διήγον μέχρι του 1333, ότε υπετάγησαν εις Ανδρόνικον τον νεώτερον χάριν των ποιμνίων αυτών».

Ο Ληκ ανάγει στο 15ο αιώνα την παράδοση, που άκουσε στις αρχές του περασμένου αιώνα στις Καλαρύτες «Ματσούκι κασαμπάς, Καλαρύτη χωριό, Συρράκο πέντε σπίπα» ή «Κάστρο Βίλιζα = Ματσούκι, Καλαρίτη μακαλάς, Σεράκο πέντε σπίτια». Ο Ι.Λαμπρίδης γράφει για το Συρράκο: «Τω 1510 μόλις 30 ηρίθμει οικογενείας κατά πνά σημείωσιν. Διό και το απομνημόνευμα <Σεράκο πέντε σπίπα>. Ηυξήθη όμως προϊόντος του χρόνου και εκ της μεταναστεύσεως ιδίως πολλών εκ Παλληχωρίου Σεράκου, μεθ' ου μέχρις 15 ετών μίαν και μόνην κοινότητα απετέλει, ως και εξ άλλων Ελληνικών μάλιστα κωμών, εις ο οφείλεται και ο πλήρης εξελληνισμός της κώμης ταύτης». Ονόματα όπως Γιαννιώτης, Κατσάνος, επιβεβαιώνουν την άποψη αυτή του Ι. Λαμπρίδη.

Για τον εποικισμό του Συρράκου ο Κ.Κρυστάλλης γράφει: «Εκ Παλαιοχωρίου, ης οίδε κατά ποίαν εποχήν και δια ποίαν αιτίαν, ανήλθον εις νυν Συρράκον οι πρώτοι αυτού κάτοικοι παρ' οίς μετώκησαν και εκ των επισπομότερων οικογενειών του Μετσόβου οι Ζαμαναίοι, όπως εις Καλαρύτας ων οι πρώτοι κάτοικοι είναι απόσπασμα των Ματσουκιωτών».

Στα χρόνια της Τουρκοκρατίας αναπύχθησαν οικονομικά και πολιτιστικά εκείνες οι περιοχές, που τους παραχωρήθηκαν διάφορα προνόμια. Στην Ήπειρο προνόμια πήραν αμέσως με την κατάκτησή της από τους Τούρκους το 1430, τα Γιάννενα, τα δεκατέσσερα πρώτα χωριά του Ζαγοριού και από τα Βλαχοχώρια της Πίνδου, που τώρα η περιοχή τους λέγονταν Μαλακάσι, μόνο το Μέτσοβο, που ήταν πάνω στο

δρόμο των Τουρκικών στρατευμάτων. Και τούτο γιατί ο στρατηγός Σινάν Πασάς στην αναφορά του προς το Σουλτάνο για την κατάκτηση της Ηπείρου ανέφερε και για τις διευκολύνσεις, που προσέφεραν στα στρατεύματά του στις δύσκολες κι' επικύνδυνες εκείνες διαβάσεις οι Μετσοβίτες. Ο Σουλτάνος με απεσταλμένο τους ευχαρίστησε και τους παραχώρησε ουσιαστικά προνόμια αλλά και το Αρματολίκι του Ζυγού.

Οι υπόλοιποι κάτοικοι του Μαλακασιού λόγω της οχυρής και απρόσιτης χώρας του κατόρθωσαν να διατηρήσουν την αυτονομία τους μέχρι το 1480, δηλαδή πενήντα χρόνια μετά την παράδοση της Ηπείρου στους Τούρκους ζούσαν ανεξάρτητοι.

Την χρονιά αυτή απεφάσισαν αυθόρμητα να υποταχθούν με τον όρο όμως να υπαχθούν απ' ευθείας στη Βαλιδέ Σουλτάνα, δηλαδή τη μάνα του εκάστοτε Σουλτάνου. Τα προνόμια αυτά διατηρήθηκαν μέχρι το 1648.

Ο Ι.Λαμπρίδης γράφει ότι, τόση ήταν η ισχύς της Βασιλομήτορος και του Κεκαγιά της, στην αυλή του Σουλτάνου, ώστε όχι μόνο καμμία αγγαρεία δεν επεβάλλετο στις κοινότητες του Μαλακασικού αλλά και η είσοδος παντός Οθωμανού απαγορεύετο. Επετρέπετο μόνον σε σπάνιες περιπτώσεις να πάει Οθωμανός στο Μαλακάσι, όπως για αυτοψία πώματος από φόνο, ήταν όμως υποχρεωμένος όταν πέρναγε τα σύνορα των κοινοτήτων αυτών να σταματά και να πινάξει την σκόνη από τα πέταλα του αλόγου του. «Η περιοχή του Μαλακασιού, ήταν διηρημένη σε 3 αυτοδιοικούμενες ομοσπονδίες: του Μετσόβου, του Συρράκου και των Καλαρυτών και διοικούνταν Δημοκρατικά».

Στις κοινότητες αυτές, κατά την Τουρκοκρατία, σφυρηλατήθηκαν οι θεσμοί της τοπικής αυτοδιοίκησης και με την εμμονή και εγκαρτέρησή τους στα

αυστηρά πάτρια ήθη και έθιμα, δημιουργήθηκαν οι προϋποθέσεις να αναδειχθούν ηγετικά στοιχεία, προικισμένα με εντιμότητα, σύνεση, γενναιότητα και ευστροφία.

Τα χωριά αυτά με τη διαρκή πρόοδο τους δεν άργησαν να επιβληθούν υλικά και ηθικά στους περιβάλλοντες αυτά πληθυσμούς και να αναδειχθούν σε περιλάλητα κέντρα πολιτισμού.

Ο Κ. Παπαρρηγόπουλος (στο κεφ. Ε' τομ. ΣΤ', σελ. 123), που αναφέρεται στην οργάνωση του νέου Ελληνισμού-Κοινοτήτες, γράφει ότι οι ομοσπονδίες ήταν δύο:

«Τα βλαχοχώρια ταύτα ήσαν διηρημένα εις δύο κοινοπκάς ομοσπονδίας, εξ ων της μίας μεν προΐστατο η κόμη

η καλούμενη Καλαρύτη, της δε ετέρας η Συρράκω. Έκαστον χωρίον είχε τους ιδίους κοινοπκούς άρχοντας, αλλά εξηριτάτο ή από της μίας ή από της άλλης των δύο κωμών, εκ των οποίων η Συρράκω είχε 42 χωρία εις αυτήν υποταγμένα. Μετήρχοντο δε τα χωρία ταύτα πολλήν εμπορίαν ναυτικών καπών και πολλοί των κατοίκων αυτών ήσαν επί τούτω διεσπαρμένοι εις όλας τας παραλίους πόλεις της Ευρώπης μέχρι και αυτών των Ηρακλείων Σπηλών. Απεδήμουν όμως πάντοτε επί σκοπώ παλιννοστίας και επανερχόμενοι συναπεκόμιζον περιουσίας λόγου αξίας 100 και 200 χιλιάδων χρυσών, μετά δε των περιουσιών πολλά του πολιτισμού αγαθά, ιδίως δε βιβλιοθήκας πολυτίμους».

ΣΚΑΛΑ ΚΑΙ ΑΓΙΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ

Η ξεχωριστή ανάπτυξη του Συρράκου και των Καλαρυτιών, που ήταν από τους νεότερους οικισμούς του Μαλακασιού, οφείλεται στη δυσπρόσιτη και οχυρή θέση τους αλλά και στην ορεινή και άγονη γη τους, στην οποία μετακινήθηκαν οι Ματσουκιώτες και οι Παλλοχωρίτες αν και προστατεύονταν από τη Βαλιδέ Σουλτάνα και παρ' όλα τα προβλήματα στην επικοινωνία τους και το βαρύ χειμώνα.

Λίγα χιλιόμετρα προ του Συρράκου και των Καλαρυτιών, ο δρόμος ήταν πολύ στενός και περνούσε από τη σχεδόν κάθετη πλαγιά του βουνού και σε αρκετό μήκος ήταν κατασκευασμένη σκάλα στο βράχο, που έφτανε μέχρι την εκκλησία του Αγίου Γεωργίου - Σιν Τζιόρτζου, όπως την ονομάζουν οι Συρρακιώτες -. Τώρα ο δρόμος παρακάμπτει τον Άγιο Γεώργιο και περνάει πιο χαμηλά, έτσι ένα μικρό κομάτι της σκάλας διασώθηκε. Προς τα κάτω του δρόμου γκρεμός εκατοντάδων μέτρων, προς τα πάνω η πλαγιά του βουνού έχει πολλές πέτρες, που κρέμονται. Εάν από κάποια αιτία κυλούσε ένα μικρό πετραδάκι, αυτό κτυπούσε άλλα και έφτανε ολόκληρα βράχια να περνάν πάνω από το δρόμο και να πέφτουν στο γκρεμό.

Ο Κ.Κρυστάλλης περιγράφει ως εξής τη διάβαση από το τμήμα αυτό του δρόμου: «*Ηρχίσαμεν την άνοδον οδού αποκρήνου στενωτάτης εις διάστημα μιας περίπου ώρας, καθ' ην πεζοί και τρέχοντες προσείχομεν άνωθεν μεν όπως μη κυλισθή κανείς λίθος και μας κατασυντρίψη την κεφαλήν, κάτωθεν δε όπως μη παραπατήση ο πους και κατακρημνισθώμεν εις άβυσσον, κάινουσα εις βάθος 300 και 500 μέτρων. Ο κρημνός ούτος λέγεται χαμένος, τουτέστιν απώλεια. Περί το τέλος δ'*

αυτού άρχεται η λεγόμενη Σκάλα, οδός λελαξευμένη εν είδει κλίμακος επί των βράχων και ανερχομένη ελικοειδώς εντός ημισείας και πλέον ώρας επί της κορυφής του Σπανού, ένθα το ε-ξωκκλήσιον του Αγίου Γεωργίου».

Για τον κίνδυνο, που διέτρεχαν οι διαβάτες από τη θέση αυτή έχω και τη δική μου εμπειρία. Δεκατριάχρονος πήγαινα στο Συρράκο, στη θέση αυτή κίνησαν οι πέτρες με τρομακτικό θόρυβο, που σου προκαλούσε μεγαλύτερο φόβο απ' ό,τι το σφύριγμα των Ιταλικών βομβών, που πολλές φορές το άκουσα κατά τους βομβαρδισμούς της Πρέβεζας το 1940. Τότε πέσαμε στην άκρη του δρόμου κάτω από τα βράχια του βουνού για να προφυλαχθούμε. Ευτυχώς πέρασαν λίγες δεκάδες μέτρα μακριά μας. Στη θέση αυτή λίγοι άνδρες μπορούσαν να σταματήσουν οποιαδήποτε στρατιωτική δύναμη. Γι' αυτό τα δυο χωριά όλες τις φορές πάρθηκαν από το Βορρά, το 1821, το 1912 και κατά τις εμφύλιες συρράξεις τον Οκτώβρη του 1943 και το Γενάρη του 1944. Όταν ο επισκέπτης φτάνει στον Άγιο Γεώργιο ανηκρύζει ξαφνικά τα δυο χωριά. Συγκλονιστική στιγμή για το Συρρακιώτη και προπαντός όταν γύριζε από τα ξένα και δεν ήξερε πώς θα βρει τους δικούς του.

Ο Άγιος Γεώργιος δεν ήταν μόνο τόπος λατρείας, σε πολεμικές περιστάσεις γίνονταν και στρατώνας γιατί η θέση του ήταν στρατιωτική αλλά και καταφύγιο από τις κακοκαιρίες του χειμώνα. Αντίθετα από τη μεσηβρινή σκάλα, από την άλλη μεριά στην Πουλιάνα ο δρόμος έκλεινε από το πολύ χιόνι. Γι' αυτό η εκκλησία στις πλευρές της έχει κλειστά χαγιάτια στα οποία υπήρχε στέρνα με νερό και η κοινότητα φρόντιζε να υπάρχουν καυσόξυλα.

Εκεί μέσα έβρισκαν καταφύγιο άνθρωποι και ζώα. Όταν διαπίστωναν ότι χρειάζονται βοήθεια για να ανοίξει ο δρόμος κτυπούσαν την καμπάνα να ακούσουν στο χωριό και να έλθουν για βοήθεια.

Ο Κ. Κρυστάλλης γράφει σχετικά: «Το εξωκλήσιον του Αγίου Γεωργίου έκπασαν προ δύο εκατονταετηρίδων οι Συρρακιώται και Καλαρυκιώται από κοινού, ως κοινόν προσευχητήριον διά τους ταξιδεύοντας εξ αυτών. Διότι τον Άγιον τούτον θεωρούσιν ως προστάτην της στρατάς των. Επί της Επαναστάσεως όμως κατεδαφίσθη υπό των Τούρκων και ανεκαινίσθη κατόπιν. Σήμερον ο χαμηλός ναός του περικυκλούται υπό εστεγασμένης ευρυχώρου στοάς, επί της πύλης της οποίας υψούται το τετράγωνον υψηλόν κωδωνοστάσιόν του φέρον μέγαν ρωσικόν κώδωνα του οποίου οι ήχοι ακούονται μέχρι Πραμάτων. Την 23 Απριλίου πανηγυρίζουσιν ενταύθα φαιδρότατα οι Συρρακιώται και Καλαρυκιώται, ότε νεανίαι αυτών συνηθίζουσι και αδελφοποιούνται (γίνονται βλάμηδες, μπράτμοι, αδελφοποιοί). Τον δε χειμώνα οι μεν Καλαρυπιώται μεταβαίνουσιν εις την κωμόπολιν των διά Δοβιτζιάνης (Προσπλίου) και Κηπίνης, μοναστηρίου υπό τους βράχους του Αγίου Γεωργίου, κεκαλυμμένου υπό χιονοστιβάδων, συνηθίζουσιν να κρούωσι τον κώδωνα του ναού, ον ακούοντες οι εν Συρράκω εξέρχονται διά πύων και σκαπανών και ανοίγουσι την οδόν. Πολλάκις αναγκάζονται και οι Συρρακιώται να μη πλησιάσωσι τον Άγιον Γεώργιον διά αφθονίαν των χιώνων, αλλά κατέρχονται διά Κηπίνης εις Ιωάννινα, όποτε η οδός αυτή κατατά επιπονωτάτη. Ενώτε πίπει τοσαύτη χιών, ώστε διακόπεται εντελώς επί δύο και τρεις μήνες η συγκοινωνία Συρράκου-Καλαρυπιών και Ιωαννίνων ή Αρτης. Διότι εκτός του μεγάλου ύψους

της είναι εκτεθειμένη πολύ εις τον άνεμον η ράκισ του Αγ. Γεωργίου και ίδια εις τον βορράν. Όστε οι κάτοικοί του λέγουσιν ότι ενταύθα συναντώνται και ερίζουσι την κυριαρχίαν οι άνεμοι πάντες και δεν απολείπει η ανεμοθύελλα, όπως εις τον Μαλέαν της Λακωνίας δεν απολείπει η τρικυμία ποτέ».

Μου έλεγε ο Μήτρος ότι το 1930 Φεβρουάριο μήνα, μαζί με τον εξάδελφό του Κώστα και μια γυναίκα, πήγαιναν στο Συρράκο με τα πόδια, υπολόγιζαν να κοιμηθούν στο Χάνι του Τρίκα, το βρήκαν όμως κλειστό και συνέχισαν, έφτασαν στον Άγιο Γεώργιο ώρα μία τη νύκτα, εκεί φυσούσε τόσο δυνατός βορριάς, που αν περνούσαν όρθιοι τα λίγα μέτρα μπροστά από την εκκλησιά θα τους άρπαζε και θα τους έρριχνε στο γκρεμό. Ευτυχώς είχαν μαζί τους φακό και τριχιά με την οποία δέθηκαν, ο ένας μετά τον άλλον, έπεσαν στο έδαφος και σούρνοντας πέρασαν. Στην Πουλιάνα βρήκαν χιόνι, με κόπο πέρασαν γιατί είχαν πείρα από τέτοιες καιρικές καταστάσεις και ήταν νέοι. Όταν έφτασαν απέναντι από το Συρράκο, στη λεύκα, ο Μήτρος είδε να σβήνει το φως του σπιτιού του, που ήταν στην αρχή του χωριού και σε χρόνους παλαιούς ήταν της οικογένειας Μουστάκη.

Οι Συρρακιώτες και οι Καλαρυκιώτες συνηθίζαν να υποδέχονται τους ξενιτεμένους τους όταν γύριζαν στην είσοδο του χωριού και όταν πήγαιναν στο χωριό τους σημαντικά πρόσωπα τα προύπαντούσαν στον Άγιο Γεώργιο. Από τον Ληκ μαθαίνουμε πώς τον υποδέχθηκαν οι Καλαρυκιώτες στο δεύτερο ταξίδι του το 1809 (την πρώτη φορά πήγε στις Καλαρύτες το 1805):

«Ταξιδεύοντας προς τις Καλαρύτες έφτασε στις 29 Ιουλίου στο μοναστήρι του Άη-Γιώργη όπου έσπευσαν να τον προύπαντήσουν οι Αρχές και οι πρό-

κριτοι της κωμόπολης με επικεφαλής τον κυρ Κ.Τουρτούρη, που εκπροσωπούσε ως κοτζάμπασης τον αδελφό του. Τους συνόδευε ο Αλβανός σούμπασης. Προπορεύονταν μια ορχήστρα γύφτων μουζικάντηδων. Οι Καλαρυκιώτες κουβαλούσαν ένα αρνί, κρασί, ψωμί και σαλάτα. Το τραπέζι στρώθηκε αμέσως. Οι υπηρέτες άπλωσαν ένα πανί καταγής στη γαλαρία του μοναστηριού, έκοψαν το κρέας και το σκόρπισαν εδώ κι εκεί. Μερικοί κάθισαν πάνω σε καλιά, άλλοι στο λιθόστρωτο. Οι γύφτοι άρχισαν να παίζουν τα όργανά τους. Ήταν τέσσερα νταούλια, δύο μεγάλα και δύο μικρά, δύο βιολιά, ένα είδος όμποε (κλαρίνο) ένα άλλο πνευστό και μια φλογέρα. Ύστερα από το γεύμα άρχισαν τα κλέφτικα τραγούδια. Αναφέρονταν στα ηρωικά κατορθώματα των Σουλιωτών και του Κατσαντώνη, που σκότωσε <τον περίφημο μπουλούκμπαση Βεληγκέκα>. Τα ηρωικά τραγούδια ακολούθησαν τα τραγούδια της αγάπης, που συνοδεύονταν με επιφωνήματα <πω, πω, πω>. Ύστερα σπκώθηκε ο Αλβανός σούμπασης κι έσυρε γυμνοπόδαρος το χορό».

Ο μεγάλος Ευεργέτης του Συρράκου Σπ.Μπαλτατζής (1849-1908), το θεματοφύλακα της ιστορίας των δύο κωμοπόλεων Άγιο Γεώργιο, που είναι απέναντι και πιο ψηλά από το Συρράκο με ευρύ ορίζοντα, διάλεξε για τόπο ταφής του. Στη διαθήκη του γράφει: «Παραγγέλλω τον κληρονόμο μου να αποστείλει αμέσως τον λείψανόν μου εις το Συρράκο ίνα ενταφιασθή εις Άγιον Γεώργιον όπισθεν της εκκλησίας, ένθα από τούδε παρήγγειλα εις την κοινότητα κώρον, διά τον ιδικόν μου τάφον και του αδελφού μου Κων/νου όν εξέθαψα εκ Παλέρμου της Σικελίας ύστερον από δέκα επά έτη. Επιθυμώ εκείθεν να επιτηρώ του συμπολίτας μου κα-τά πόσο ευσυνειδήτως θα συμμορ-

φούνται με τας θελήσεις μου».

Από την Αθήνα το λείψανό του μεταφέρθηκε μπαλσαμωμένο στον Ι.Ν. Κοιμήσεως της Θεοτόκου στην Πρέβεζα, όπου ψάλθηκε τρισάγιο. Ασπάσθηκαν το νεκρό όλοι οι Συρρακιώτες και πολλοί άλλοι και από εκεί μεταφέρθηκε στο Συρράκο. Ετάφη στον Άγιο Γεώργιο και από τότε παραμένει βιγλάτορας του Συρράκου.

* Νεαρός ο Σπ.Μπαλτατζής πήγε στο Παλέρμο της Σικελίας, στα δυο αδέρφια του πατέρα του, που ασχολούνταν με το εμπόριο των εσπεριδοειδών. Από εκεί πήγε στην Καλκούτα των Ινδιών, από την οποία εξήγαγε εσπεριδοειδή στην Αγγλία. Μετά από μικρό διάστημα πήγε στο Λονδίνο. Με μικρό δικό του κεφάλαιο εγκαταστάθηκε στην Οδησό της Ρωσίας, εκεί έμεινε πολλά χρόνια, ασχολήθηκε με το εμπόριο των σιτηρών και εξελίχθηκε σε μεγάλο διεθνή έμπορο. Γύρισε στην Ελλάδα το 1899. Το σπίτι του στην παραλία της Πρέβεζας, (καφενείο Ολύμπια, γραφεία Ν.Δ., κουρείο Κίκερη) το άφησε κληροδότημα. Σπίτι του αδελφού του Κώστα ήταν το σημερινό κατάστημα Ν.Νίκα στην αγορά, από προίκα της γυναίκας του, που ήταν γένος Μουστακίη.

Από το Παλέρμο οι θείοι του, τον περασμένο αιώνα ήλθαν και εγκαταστάθηκαν στην Πρέβεζα. Έκτισαν οικοδομές και ασχολήθηκαν κυρίως, ό ένας με τις θαλάσσιες συγκοινωνίες και ο άλλος με τις κερσαίες, όπως θα δούμε. Απόγονοί τους από θυγατέρες, αγόρια δεν είχαν, τρισέγγονο του πρώτου είναι ο κ. Χαρίλαος Μάνος και δισέγγονος του δευτέρου ο κ. Νίinos Φαιούρος.

Ο Άγιος Γεώργιος και η σκάλα του ήταν κύριοι συντελεστές της ανάπτυξης των δυο κωμοπόλεων και αποτελούν ένα θεμελιακό κεφάλαιο της ιστορίας των. Ο κόπος και οι κίνδυνοι, που συ-

νεπάγονται το πέρασμά τους, ήταν το τίμημα, που πλήρωσαν οι κάτοικοι του Συρράκου και των Καλαρυτών για την

ασφάλεια τους, απαραίτητη προϋπόθεση για την αξιοθαύμαστη οικονομική και πολιτιστική ανάπτυξη.

ΣΥΝΘΗΚΕΣ ΙΔΡΥΣΗΣ ΚΑΙ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΤΟΥ ΣΥΡΡΑΚΟΥ

Το Συρράκο είναι κτισμένο σε μεσημβρινή και απότομη πλαγιά της Πίνδου ΝΑ των Ιωαννίνων, που το προστατεύει από τους ανέμους και τις καιρικές αλλαγές. Από τις τρεις πλευρές του το περιβάλλουν άγριες χαράδρες, που το οχυρώνουν. Με τις βροχές ή όταν λιώνουν τα χιόνια, στις απότομες αυτές χαράδρες, κυλάν τα νερά με ορμή και μεγάλο θόρυβο. Ο Ζαγορίσιος δάσκαλος Απ.Σακελλαρίδης, που έζησε στο Συρράκο την δεκαετία του 1870, στο ανέκδοτο έργο του γράφει:

*Είναι απότομος ο τόπος
ένθεν κείθεν τα νερά,
εις τον ξένον φόβον φέρουν
χιόνια ψύχη τρομερά.*

Ο επισκέπτης του Συρράκου, όταν φτάνει στη Φιντανίτσα, εντυπωσιάζεται από την άγρια ομορφιά του τοπίου, που είναι «ιδιαιτέρου φυσικού κάλους» και γι' αυτό πρέπει να διαφυλαχθεί, οποιαδήποτε θυσία κι αν απαιτηθεί.

Οι πρώτοι άνθρωποι, που ανέβηκαν και κατοίκησαν στη περιοχή του Συρράκου ήταν οι βλάχοι από το Παλαιοχώρι, γιατί δείγματα προηγούμενης ζωής δεν υπάρχουν.

Η περιοχή ήταν ακατοίκητη λόγω του μεγάλου υψομέτρου (1200-1300 μ.), του ορεινού, άγονου, δυσπρόσιτου εδάφους και των κλιματολογικών συνθηκών, που επικρατούν τον χειμώνα.

Από την αρχή και σ' όλη τη χρονική περίοδο της ακμής του Συρράκου, μέχρι το 1886, τα δυο χωριά συναποτελούσαν μια κοινότητα, με το όνομα Συρράκο, στην οποία ανήκε όλο το βουνό από τον Άραχθο (γέφυρα Παπαστάθη) μέχρι τον παραπόταμό του τον Χρούσια (Καλαρύτικος). Η κοινοτική έκταση του Προσήλιου ήταν κάτω από το δρόμο Συρράκου-Παλαιοχωρίου. Όταν τα δυο χωριά χώρισαν, το Παλαιο-

χώρι, αποτέλεσε κοινότητα με το όνομα Παλαιοχώρι Συρράκου.

Από το Παλαιοχώρι, που διατήρησε την αρχική χωροταξική δόμησή του και τον τρόπο ζωής μέχρι τον αιώνα μας, μπορούμε να αντιλήσουμε γνώση και με άλλα στοιχεία και πληροφορίες μαζί να συμπεράνουμε για τον εποικισμό του Συρράκου και για τον τρόπο ζωής των πρώτων Συρρακιωτών.

Οι γεωργοκτηνοτρόφοι Παλαιοχωρίτες κατοικούσαν μέσα στα αγροκτήματα τους και γι' αυτό το χωριό ήταν αραιοδομημένο σε τέτοιο βαθμό, που σε αρκετές περιπτώσεις χρειάζονταν ώρες πεζοπορία για να επικοινωνήσουν οι κάτοικοί του μεταξύ τους. Επόμενο ήταν οι Παλαιοχωρίτες να παν και στο οροπέδιο της Πουλιάνας, που τότε καλύπτονταν από δάση, να τα κάψουν και να καλλιεργήσουν το τόσο σπάνιο και απαραίτητο για την επιβίωσή τους κώμα.

Αργότερα, στα χρόνια της ανεξαρτησίας (1430-1480) και μέχρι την υποταγή του Μαλακασιού στους Τούρκους, οι κάτοικοι του Παλαιοχωρίου αντιμετώπισαν μεγάλες δυσκολίες να καλύψουν τα ελλείμματά τους σε δημητριακά για τη διατροφή τους από άλλα μέρη. Συγχρόνως αντιμετώπιζαν και θέματα ασφάλειας, γιατί ήταν το πλησιέστερο προς τα Γιάννενα βλαχοχώρι.

Τα χρόνια αυτά πολλοί Παλαιοχωρίτες αναγκάστηκαν να στραφούν προς την Πουλιάνα, ίσως από τότε και σ' άλλες θέσεις για να καλλιεργήσουν δημητριακά.

Τα πρώτα χρόνια οι καλλιεργητές και κτηνοτρόφοι της Πουλιάνας το φθινόπωρο κατέβαιναν στο Παλαιοχώρι γιατί ήταν αδύνατο να ζήσουν άνθρωποι το χειμώνα στην τοποθεσία αυτή.

Οι πρώτοι κάτοικοι, που αποφάσισαν

να κατοικήσουν όλο το χρόνο στην περιοχή αυτή, αναγκάστηκαν να μετακινήθούν στην πλαγιά, που τους προστάτευε τον χειμώνα από τα πολλά χιόνια, τους βοριάδες και είχε πολλά νερά.

Η παράδοση λέει ότι η πρώτη εγκατάσταση έγινε στο πάνω μέρος της πλαγιάς στη θέση, που λέγεται «Πέντε» και μας θυμίζει τα «Πέντε σπίτια», που γράφει ο Ληκ. Δεν κατοίκησαν από την αρχή στο σημερινό κέντρο του χωριού, που προστατεύεται καλύτερα από τους καιρούς και έχει πολλά νερά γιατί ο τόπος ήταν όλο γκρεμνά και δάσος.

Έτσι σχηματίστηκε ο οικισμός του Συρράκου, ο οποίος σιγά σιγά αναπτύσσονταν και έφτασε τριάντα χρόνια μετά την υποταγή του στους Τούρκους, το 1510, να έχει τριάντα σπίτια.

Οι κάτοικοι του Συρράκου ζούσαν κυρίως από την καλλιέργεια και την κτηνοτροφία. Όπου συναντούσαν χώμα έκαιγαν τα δένδρα, έκτιζαν λιθότοιχους και έφπαναν μικρά χωράφια. Σιγά σιγά έφτασαν μέχρι τους πρόποδες του Περιστεριού, στα Γαλαρόκαμπα, που έχουν υψόμετρο 1800 μέτρα. Σε κανένα άλλο μέρος του Ελλαδικού χώρου, δεν γίνονται καλλιέργειες σ' αυτό το υψόμετρο με τις χειρότερες καιρικές συνθήκες.

Τα μεγάλα δάση του Συρράκου καταστράφηκαν για τη γεωργία, αργότερα οι κτηνοτρόφοι αποτελείωσαν ό,τι είχε ξεμείνει και ο τόπος έγινε σπανός.

Οι πιο παλαιοί θυμούνται ότι κάτοικοι του χωριού πήγαιναν σ' ορισμένες τοποθεσίες και ξέθαβαν κορμούς καμένων δένδρων από το έδαφος.

Η κτηνοτροφία ήταν περιορισμένη. Τον χειμώνα κατέβζαν τα ζώα στο Παλαιοχώρι, που είχε μικρότερο υψόμετρο και πιο ήπιο χειμώνα. Πολλοί κάτοικοι του Συρράκου διατηρούσαν στο Παλαιοχώρι τα σπίτια και τα χωράφια τους στα οποία κατοικούσαν το χειμώνα. Έτσι μπορούμε να πούμε ότι για

πολλά χρόνια, ώσπου η κτηνοτροφία αναπτύχθηκε και έγινε νομαδική, το Παλαιοχώρι ήταν το κειμαδιό του Συρράκου. Έτσι κύλησε η ζωή στο Συρράκο όλο το 16ο αιώνα.

Στις αρχές του επόμενου αιώνα σημαντικά ιστορικά γεγονότα, που συνέβησαν στον ευρύτερο χώρο της Ηπείρου επέδρασαν στη ζωή του Συρράκου αλλά και του συνόλου των χωριών του Μαλακασιού. Τα γεγονότα αυτά μέσα από την τραγικότητά τους δημιούργησαν τις συνθήκες, που συνέβαλαν στην ανάπτυξη της περιοχής και κυρίως του Συρράκου, των Καλαρυτιών και του Μετσόβου.

Κορυφαίο γεγονός, που συνέβαλε σημαντικά να αλλάξει ριζικά η συμπεριφορά των Τούρκων στην περιοχή της Ηπείρου, ήταν η επανάσταση, που ξέσπασε τον Σεπτέμβριο του 1611. Αυτής ηγείτο ο Ηπειρώτης Διονύσιος, Μητροπολίτης Λαρίσης και Τρίκκης, που είχε απομακρυνθεί από την θέση του, γιατί λίγα χρόνια πιο μπροστά (1600) είχε υποκινήσει άλλη επανάσταση στη Θεσσαλία. Μετά την αποτυχία και της δεύτερης επανάστασής του στην Ήπειρο και το μαρτυρικό του θάνατο, τον είπαν χλευαστικά, από φιλόσοφο, σκυλόσοφο και έτσι έμεινε στην Ιστορία.

Κατά την επανάσταση αυτή 1.000 περίπου γεωργοί και βοσκοί οπλισμένοι με ακόντια, τόξα, ρόπαλα και γεωργικά εργαλεία - 40 μόνο από αυτούς διέθεταν αρκεβούζια - έσφαξαν όσους Τούρκους συνάντησαν στα χωριά, μπήκαν στα Γιάννενα, έκαψαν το διοικητήριο του Οσμάν Πασά και σκότωσαν μερικούς Τούρκους.

Την άλλη ημέρα ο Οσμάν με λίγους ιππείς και με εξοπλισμένους Τούρκους της πόλεως αντεπιτέθηκε και διέλυσε εύκολα τα ανοργάνωτα «στίφη» των επαναστατών. Τότε η τρομοκρατία απλώθηκε τόσο μέσα στα Γιάννενα, ό-

σο και σε ολόκληρη την Ήπειρο. Αρκετοί σκοτώθηκαν, άλλοι σκλαβώθηκαν, πολλοί αναγκάστηκαν να αλλάξουν την πίστη τους και οι περισσότεροι απ' όσους επέζησαν σκορπίστηκαν στα βουνά. Επίσης καταστράφηκαν πολλές εκκλησίες και μοναστήρια και δημεύτηκαν τα κτήματά τους. Τότε καταργήθηκαν και μερικά από τα προνόμια, που είχε παρακωρήσει στους Γιαννιώτες το 1430 ο Σινάν Πασάς, όπως η εξάιρεση από το παιδομάζωμα και άλλα. Το 1622 μαρτυρείται και η πρώτη διενέργεια παιδομαζώματος στα Γιάννενα (τομ.Γ', σελ.328, Ιστ.Ελλ. Έθνους).

Οι Τούρκοι κατεδάφισαν μέχρι θεμελίων το μεγάλο μοναστήρι του Αγ. Δημητρίου στην περιοχή της Παραμυθιάς, γιατί ήταν το κέντρο των δραστηριοτήτων του Διονυσίου. «Τα δε χωριά τα περίξ αυτού έπαθαν ανυπόφορα δεινά και αποστερήσεις, εκτεθειμένα εις την διάκρισιν και αυθαιρεσία εκάστου Οθωμανού» (σελ.223, Α' τομ., Π.Αραβαντινού).

Μετά και το δεύτερο επαναστατικό κίνημα του Διονυσίου, οι Τούρκοι γνώριζαν ότι οι επαναστάτες μητροπολίτες, αυτής της εποχής, είχαν επαφές με τη δύση, κυρίως με την Ισπανία, η οποία έδειχνε κάποιο ενδιαφέρον για την περιοχή της δυτικής Βαλκανικής. Γι' αυτό άλλαξαν πολιτική απέναντί των και φάνηκαν πολύ σκληροί.

Από την τρομοκρατία, που εξαπέλυσαν, πολλοί δειλιάσαντες και για να διατηρήσουν τις περιουσίες των εξώμοσαν. Οι ομαδικοί εξισλαμισμοί Ελλήνων χριστιανών, που σημειώθηκαν την περίοδο αυτή στην Ήπειρο είναι οι μοναδικοί σ' όλη τη διάρκεια της Τουρκικής κατοχής και περιορίστηκαν κυρίως στην περιοχή της Θεσπρωτίας. Πολλοί από τους εξισλαμισθέντες διατήρησαν τα Ελληνικά ονόματά τους, όπως οι δυο πιο επιφανείς οικογένειες Τούρκων

της Πρέβεζας, οι Ντίνου και Καραμπέτσου οι οποίοι παντρεύονταν και Ελληνίδες, αυτό όμως δεν τους εμπόδιζε, με εξαίρεση τον Αλή Ντίνο, να είναι μισέλληνες.

Την ίδια εποχή επεκτάθηκε το απάνθρωπο παιδομάζωμα, του οποίου κυρίως σκοπός ήταν να εξυπηρετήσει την ανάγκη υποστήριξης της δυναστείας με αξιόμαχες και απόλυτα πειθαρχημένες στρατιωτικές δυνάμεις. Ο Π.Αραβαντινός για την αφαίμαξη του Ελληνισμού από το παιδομάζωμα γράφει: «*Εκ των χριστιανών τού παιδομαζώματος υπήρχε και ο περίφημος Ασλάν Πασάς, καταγόμενος εκ του Μονοδενδρίου χωρίου του Ζαγορίου, αρχηγός των ενδοξοτέρων Οθωμανικών οικογενειών, των εν Ιωαννίνους και Αργυροκάστρω διαπρεπουσών και σήμεραν.*»

Από τα παραπάνω γίνεται αντιληπτό πόσο σοβαρή απειλή για το Ελληνικό Έθνος ήταν οι εξισλαμισμοί και το παιδομάζωμα, όχι μόνο για την αφαίμαξη του αλλά και για τους ανθέλληνες του έφτιαναν.

Από αυτή την χρονική περίοδο, παράγοντας αταξίας και ανασφάλειας των Ελλήνων της Ηπείρου έγιναν και οι Αλβανοί, οι οποίοι ύστερα από την ηρωική και μακροχρόνια ανπίστασή τους, με ηγέτη τον θρυλικό Γεώργιο Καστριώτη, υποτάχθηκαν στους Τούρκους, εξισλαμίσθηκαν και ως μισοφόροι συγκροτούσαν τα στρατιωτικά τους σώματα, μέχρι το τέλος της Τουρκοκρατίας.

Οι Αλβανοί, που έμαθαν να αποζούν από τα όπλα και τη βία, όταν γύριζαν από εκστρατεία λεηλατούσαν τις περιοχές απ' όπου περνούσαν και όταν δεν ήταν σε πόλεμο συγκροτούσαν συμμορίες.

Το κλίμα ανασφάλειας, που προκάλεσαν όλα αυτά τα γεγονότα, ανάγκασε πολλούς χριστιανούς να αποσυρθούν σε ασφαλέστερες περιοχές ή να

μεταναστεύσουν σ' άλλα μέρη. Αυτή την εποχή πολλοί κατέφυγαν και στα αυτόνομα ορεινά χωριά του Μαλακασιού, που είχαν την προστασία της Βαλιδέ Σουλτάνας.

Συνέπεια της συγκέντρωσης πολλών ανθρώπων στο Συρράκο, με την περιορισμένη και άγονη γη του, ήταν να δημιουργηθεί πρόβλημα επιβίωσης των κατοίκων του, που συνέχεια αυξάνονταν.

Για να αντιμετωπίσουν τη δύσκολη αυτή οικονομική κατάσταση, οι κάτοικοι του Συρράκου, αναγκάστηκαν να επεκτείνουν και να βελτιώσουν τους μέχρι τότε πόρους ζωής. Το πέτυχαν με μια βαθειά κοινωνική και οικονομική τομή η οποία δημιούργησε τις συνθήκες για ευρεία και μακροχρόνια οικονομική α-

νάπτυξη του Συρράκου.

Γύρω στο 1630, οι αγροτοκτηνοτροφικές οικογένειες του Συρράκου διασπάσθηκαν. Μέλη της ίδιας οικογένειας, πήραν όσα ζώα είχε η οικογένεια και ακολούθησαν το νομαδικό κτηνοτροφικό βίο ο οποίος τους έδινε τη δυνατότητα να τα πολλαπλασιάσουν. Τα άλλα μέλη της αυτής οικογένειας, που έμειναν στο χωριό ζούσαν από την καλλιέργεια και κυρίως από τη βιοτεχνία των μάλλινων υφασμάτων για την οποία άνοιξαν ευρείς ορίζοντες, όταν έμαθαν και να ράβουν τα υφάσματα, που έφπαχναν.

Έτσι από τη διάσπαση αυτή της κοινωνίας του Συρράκου προέκυψαν οι δυο κοινωνικές τάξεις, των Κτηνοτρόφων και των Ραφτάδων.

ΚΤΗΝΟΤΡΟΦΙΑ - ΝΟΜΑΔΙΚΟΣ ΒΙΟΣ

*Ο Μάμαλης απ' τ' Αγραφα στη Λεπενού τα πήγε.
Ο Θάνος τ' Ασπροπόταμου, του Μαλακάση ο Μπάρδας
κατέβηκαν για χειμαδιά στον κάμιο του Τρικκάλου.
Την Αλασσώνα εδιάλεξε του Σμόλκα ο Χατζημπύρος
Ο Κάγκκαλος του Ζαγοριού στο Λούρο ξεχειμάζει
του Κουρμολιάσα ο τσέλιγκας, ο Γάκης ο Ψαλίδας,
της Βαλαώρας τα Ζεβρά τα βοσκοτόπια πήρε.*

(Κ.Κρυστάλλης, Τραγούδια του χωριού και της στάνης)

Στη νομαδική κτηνοτροφία, οι Συρρακιώτες, μπήκαν πρώτοι, την ανέπτυξαν μαζικά και σε όλα τα χρόνια, που ακολούθησαν, είχαν τα περισσότερα ζώα.

Το Συρράκο, από τα νεότερα χωριά του Μαλακασιού, μέχρι τις αρχές του 17ου αιώνα, είχε τη μεγαλύτερη αύξηση πληθυσμού και το οξύτερο πρόβλημα επιβίωσης των κατοίκων του. Με το νομαδικό βίο των κτηνοτρόφων, που ήταν μια μορφή μετανάστευσης και τη νομαδική κτηνοτροφία αναπτύχθηκε ένας δυναμικός οικονομικός κλάδος, που συνέβαλε στην παραπέρα οικονομική ανάπτυξή του.

Στα άλλα δυο μεγάλα χωριά του Μαλακασιού, εκτός από τη βιοτεχνία των μάλλινων ρούχων και τη νομαδική κτηνοτροφία, αναπτύχθηκε και άλλη κύρια απασχόληση. Στις Καλαρυάτες η αργυροχρυσοκοΐτα και στο Μέτσοβο η ξυλουργία. Οι αργυροχρυσοκόοι των Καλαρυτιών και οι ταλιαδόροι του Μετσόβου, ανέπτυξαν την τέχνη τους σε σπάνια καλλιτεχνικά επίπεδα και τα έργα τους αποτελούν σημαντικό κεφάλαιο της ιστορίας της Λαϊκής Τέχνης κατά την περίοδο της Τουρκοκρατίας.

Οι Καλαρυκιώτες είχαν τόσο περιορισμένη προβατοτροφία, ώστε νοίκιαζαν το στανότοπο του βουνού τους Κουρμολιάσα σε Συρρακιώτες. Ο Κ.Κρυστάλλης γράφει για τον πατέρα της μάνας του: «Του Κουρμολιάσα ο Τσέλιγκας,

ο Γάκης ο Ψαλίδας», και για τον αδερφό της: «Τα γιδοπρόβατά του τάχε εκείνην την χρονιά στα βοσκοτόπια του Χόντζα, μεγάλα βοσκοτόπια κατά το Μέτσοβο. Εκατηφορήσαμε προς το ποτάμι του Μετσόβου κι εφτάσαμε το βράδυ στου Χόντζα».

Οι Συρρακιώτες κτηνοτρόφοι από την αρχή κατέβηκαν στα πλούσια και θερμά λειβάδια της Άρτας και της Πρέβεζας, γνωστά από την αρχαιότητα για τα πολλά χορτάρια και τα καλοζωισμένα ζώα τους.

Όλοι οι άλλοι κτηνοτρόφοι από τη Γράμοστα του Γράμμου, μέχρι τις Καλαρυάτες κατέβαιναν στη Θεσσαλία, εκεί το χειμώνα τα ζώα δοκιμάζονταν, με επιπτώσεις στην παραγωγή τους.

Για την ποιότητα των λειβαδιών της Ηπείρου ο Ησίοδος γράφει: «Υπάρχει μία Ελλοπή πολύμβρος και καλολίβαδος πλούσια εις πρόβατα και ταχύποδα βόδια». Αργότερα ο Αριστοτέλης εις την «Ζώνων ιστορία» του (βλ.ΙΙΙ, κεφ. ΧVΙ, σ.7) γράφει: «Αλλά η χώρα έχει πολλήν νομήν και διά κάθε περίοδον καταλλήλους τόπους. Πολύ μεγαλόσωμοι είναι οι βόες και τα πρόβατα τα οποία καλούνται Πυρρικά από το όνομα του Βασιλέως της Ηπείρου Πύρρου».

Πολύ συνετέλεσε στην ανάπτυξη της νομαδικής κτηνοτροφίας και η αλλαγή της ιδιοκτησίας και της εκμετάλλευσης της γης, που έγινε στην Ήπειρο το 1635.

Στην Οθωμανική αυτοκρατορία το π-μάριο υπήρξε το κύπαρο του πολιτικού στρατιωτικού και οικονομικού οικοδομή-ματός της και εξυπηρετούσε ένα βασικό σκοπό: τη συντήρηση του σπαχή στον οποίο παρεκωρείτο με τον όρο ότι ο κάτοχός του θα έσπευδε κατά τις διά-φορες εκστρατείες να ενταχθεί στις τά-ξεις του ιππικού.

Όταν ο Σινάν Πασάς κατέκτησε α-ναίμακτα την Ήπειρο (1430), εκτός από τα προνόμια που έδωσε σε πολλές πε-ριοχές, άφησε τα έσοδα από την εκμε-τάλλευση της γης, η οποία θεωρητικά ανήκε στον Σουλτάνο, στους χριστιανούς, που την κατείχαν από τα χρόνια του Βυζαντίου, τους λεγόμενους «Προ-νιάρους», με τους ίδιους όρους που την παραχωρούσαν και στους Οθωμανούς σπαχήδες. Αυτοί οι χριστιανοί Ηπειρώ-τες σπαχήδες, είχαν μεγαλύτερη σχέση με τη γεωργία και ενδιαφέρονταν για το γεωργικό εισόδημα.

Το έτος 1635 με αφορμή ένα επει-σόδιο, που έγινε σε εκστρατεία στην Περσία όπου πήραν μέρος 12.000 Η-πειρώτες χριστιανοί σπαχήδες, το Διβά-νι διέταξε να μη μπορεί κανείς χριστιανός σπαχής να νέμεται τα προνόμιά του, αν δεν εξισλαμισθεί. Έτσι ορισμέ-νοι Ηπειρώτες σπαχήδες εγκατέλειψαν τα τιμάρια τους, άλλοι σκοτώθηκαν, οι περισσότεροι όμως εξισλαμίσθηκαν, α-πέκτησαν συνήθειες Οθωμανών και α-σχολήθηκαν περισσότερο με το στρα-τιωτικό βίο.

Οι εξισλαμισμοί, το παιδομάζωμα, η ελνοοσία, η τρομοκρατία, η λεπλασία και οι κίνδυνοι από την πειρατεία, που αυτή την εποχή ήταν σε έξαρση, σχε-δόν εξαφάνισαν τους Ελληνικούς πλη-θυσμούς της υπαίθρου. Οι πεδινές εκ-τάσεις έμειναν ακαλλιέργητες και μετα-βλήθηκαν σε λειβάδια. Η ερήμωση αυ-τή των κάμπων, έδωσε τη λύση στο πρόβλημα του υπερπληθυσμού του Συρ-

ράκου, εκτονώνοντάς το με τη μορφή του νομαδικού βίου. Οι δε ιδιοκτήτες των λειβαδιών Τούρκοι αγάδες, που σχεδόν όλοι τους ήταν εξισλαμισθέντες Έλληνες, απέκτησαν εισόδημα και φυ-σικό ήταν να δέχονται τους νομάδες κτηνοτρόφους ευνοϊκά.

Οι Συρρακιώτες στα πλούσια χειμα-διά της Νότιας Ηπείρου ανέπτυξαν την κτηνοτροφία τους και σε πολύ μικρό διάστημα δημιουργήθηκε πρόβλημα ε-πάρκειας θερινών βοσκών. Άλλη λύση δεν υπήρχε παρά να βόσκουν με τη σειρά τον τόπο του Συρράκου και οι άλλοι να νοικιάζουν βοσκές σε χωριά, που δεν είχαν κτηνοτροφία. Όταν τα κοντινά χωριά της Πίνδου ανέπτυξαν και αυτά δική τους κτηνοτροφία κατά το παράδειγμα των Συρρακιωτών, πολ-λοί Συρρακιώτες, για να βρουν θερινές βοσκές για τα ζώα τους, αναγκάστηκαν να φύγουν σε τόπους μακρινούς και να ξεκόψουν από το Συρράκο, γιατί, όπως λέει ο έγκυρος εκφραστής της παρά-δοσης του Συρράκου Μήτρος Παπαδη-μητρίου, η κτηνοτροφία κατά τον 18ον αιώνα αναπτύχθηκε τόσο πολύ ώστε ήθελαν επτά χρόνια να περιμένουν για να πάρουν σειρά.

Από την πληροφορία αυτή βγαίνει το συμπέρασμα ότι οι Συρρακιώτες το 18ο αιώνα είχαν περίπου 200.000 πρό-βατα, γιατί το βουνό, που είχε τότε το Συρράκο μπορούσε να ζήσει 35.000 πρόβατα. Ο μεγαλύτερος τσέλιγκας ή-ταν ο Μάμαλης, τον οποίο αναφέρει ο Κ.Κρυστάλλης και ο Μήτρος λέει ότι είχε 12.000 πρόβατα. Οι τρεις αδελφοί Μάμαλη ζούσαν στη Στερεά Ελλάδα και εκεί έμειναν για πάντα αυτοί και οι απόγονοί τους.

Σε παλαιό βιβλίο του Ι.Ν. Κοιμήσε-ως της Θεοτόκου του Συρράκου, όπως μου είπε ο Μ.Π., είναι γραμμένο κρη-ματικό ποσό με το οποίο η ενοριακή επιτροπή αγόρασε δώρο μια ταμπακιέρα

και την πρόσφερε στον Αρχιεπίσκοπο Μάμαλη, όταν κάποτε επισκέφθηκε το Συρράκο, για να τον ευχαριστήσουν για δωρεά, που είχε κάνει στην εκκλησία.

Για τη μετανάστευση αυτή των κτηνοτρόφων του Συρράκου ο Ι.Λαμπρίδης γράφει: «Τοσούτον δ' νύξησεν ο πληθυσμός του Σεράκου περί τας αρχάς του ΙΗ' αιώνας, ώστε πολλάί των οικογενειών αυτού υπερπληρωθείσαι και μη δυνάμεναι να ζήσωσι κατέλιπον (1713-1714) τας μονίμους αυτών θερινάς κατοικίας και νοπάσθησαν τον πλάνητα». Επίσης γράφει ότι έφυγαν και για άλλη αιτία: «Λέγεται επίσης εκ παραδόσεως ότι περί το έτος 1713 ικανοί εκ του πολυανθρώπου Σεράκου, προς αποφυγήν αποτίσεως φόρων τακτικών τε και ατάκτων, τον πλάνητα τούτον βίον νοπάσθησαν, διεσπάρησαν δε ου μόνον εις την Βόρειον Ελλάδα, αλλά και εις την Μικράν Ασίαν, Θράκην και Μακεδονίαν».

Οι Συρρακιώτες κτηνοτρόφοι, που εγκατέλειψαν «τας μονίμους θερινάς κατοικίας», έφυγαν για πάντα από την Ήπειρο και σκόρπισαν σε πολλά μέρη, ζούσαν όλο το χρόνο ως νομάδες, όπως οι Σαρακατσάνοι και με τον καιρό έχασαν τη γλώσσα τους. Γι' αυτό υπάρχει κάποια σύγχυση ως προς την καταγωγή των τελευταίων. Όλες οι ανακοινώσεις, που έγιναν στο συνέδριο για τους Σαρακατσάνους (1-3 Οκτωβρίου 1983) στις Σέρρες, όπως και όσοι ιστορικοί έχουν γράψει, συμφωνούν ότι κοιτίδα των Σαρακατσάνων είναι η Ήπειρος.

Ο Δημ. Ψυχογιός γράφει: «Δεν είναι τυχαίο λοιπόν, που αρκετές φάρες Σαρακατσαναίων ισχυρίζονται ότι κατάγονται από το Συρράκο. Είναι πιθανό πως η φήμη της μεγάλης κτηνοτροφίας, η σχετική φωνητική ομοιότητα των λέξεων <Συρράκο> και <Σαρακατσάνος>

όπως και το πραγματικό γεγονός της προέλευσης ορισμένων μεγάλων οικογενειών Σαρακατσαναίων από το Συρράκο (Μασμαλαίοι, Μαλαμούληδες) μεγέθυνε αυτό το τελευταίο γεγονός».

Η μεγάλη έξοδος των Συρρακιωτών Κτηνοτρόφων από την Ήπειρο έγινε μέχρι τα μέσα του 18ου αιώνα, γιατί προς το τέλος του με την ανάπτυξη του εμπορίου πολλοί έγιναν Αγωγιάτες, και σποραδικά συνεχίστηκε μέχρι τελευταία.

Λίγα χρόνια προ του Β' Παγκοσμίου πολέμου τα πρώτα ξαδέφια της μάνας μου, Δημήτριος και Γιάννης Κ. Παπουτσή, πήγαν για χειμαδιό στη Βόρεια Εύβοια, κοντά στην Αιδηψό, στο πολλών χιλιάδων στρεμμάτων κτήμα «Αγία Βαρβάρα» του Συρρακιώτη Ζαλοκώστα. Για να φτάσουν από το Συρράκο στη Στυλίδα, από τη Θεσσαλία, ήθελαν δεκαέξι ημέρες πορεία. Από τη Στυλίδα περνούσαν τα πρόβατα με καϊκι στην Εύβοια. Αφού έκαναν αυτό το πήγαινε έλα μερικές φορές, έμειναν εκεί συνέχεια δεκαπέντε χρόνια, ώσπου άλλαξαν οι συνθήκες τη δεκαετία του πενήντα, γύρισαν στην Ήπειρο και την επιστροφή τους την πλήρωσαν πολύ ακριβά.

Γι' αυτό δεν πρέπει να μας φαίνεται παράξενο, πως έγινε το Νέο Συρράκο στο Κιλκίς ή γιατί ο πρώην Δ/τής της Τροχαίας Πατρών Δημήτριος Καραγιάννης, από το Παγγαίο, είπε ότι ο πατέρας του ήταν κτηνοτρόφος, καταγόταν από το Συρράκο και μιλούσε Βλάχικα. Ή γιατί να αμφισβητήσουμε τον ισχυρισμό των κατοίκων του χωριού της Γκιώνας Μοσχοπηγή, που λέν ότι κατάγονται από το Συρράκο, αφού είναι γνωστό ότι στη Ρούμελη μέχρι και την Αττική κατέβηκαν πολλοί Συρρακιώτες;

Όταν ήμουν νέος διάβασα σ' ένα περιοδικό της εποχής εκείνης, στη σελίδα που έγραφε για τους «Βασιλείς των Ορέων» ότι ο λήσταρχος Νταβέ-

λης, που έδρασε στην Αττική, ήταν κτηνοτρόφος Συρρακιώτης στην καταγωγή και ότι η οικογένειά του λεγόταν Ντόντου (Ντόντος).

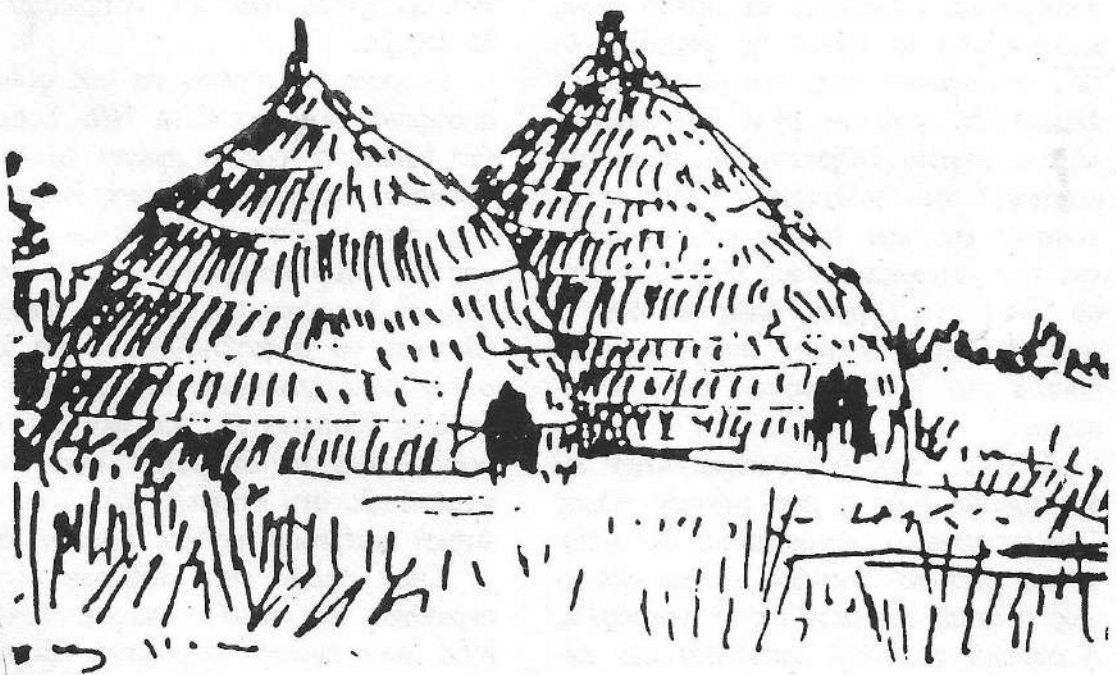
Πολλοί Συρρακιώτες κτηνοτρόφοι πήγαν στην Πελοπόννησο. Στην Καλαμάτα η οικογένεια Συρράκου (έχω γράψει για τον αξιωματικό Κώστα Συρράκο, με τον οποίο συνυπηρετούσαμε στον στρατό). Αρκετοί ήταν στην Γκούρα της Κορινθίας, όπως οι οικογένειες Γκόγκα και Λιάκου. Στη Ζαρούχλα, στο Χελμό της Αχαΐας, οι οικογένειες Γκόγκα και Κορδαλή. Επίσης στο Άστρος Κυνουρίας ήταν αρκετοί. Οι Γκογκαίοι ξέρουν για τη Βρύση πάνω από το Προσήλιο στον παλιό δρόμο που φέρει το όνομά των. Και είπαν σε Συρρακιώτη, με τον οποίο γνωρίστηκαν, ότι η προηγούμενη γενιά που κάθηκε μιλούσε βλάχικα.

Εάν είχαμε τη δυνατότητα να μάθουμε πόσοι Συρρακιώτες Κτηνοτρόφοι και Ραφτάδες, σε ποιά μέρη πήγαν κατά το 18ο και 19ο αιώνα, θα ξεδιπλώνονταν μπροστά μας όλο το μέγεθος της Συρρακιωτοσύνης και θα διαπιστώ-

ναμε ότι είχε διαστάσεις πολύ μεγαλύτερες απ' ό,τι φανταζόμαστε.

Από την αρχή οι Κτηνοτρόφοι κατέβηκαν στα χειμαδιά κατά ομάδες, που απαρτίζονταν κυρίως από συγγενικές οικογένειες. Γενικά την εποχή εκείνη δεν υπήρχε δυνατότητα για κτηνοτρόφο να δράσει μεμονωμένα, όχι μόνο για λόγους ασφαλείας των ίδιων και των κοπαδιών τους, αλλά κυρίως δεν το επέτρεπε το τιμαριωτικό καθεστώς της γης, με τα μεγάλα τσιφλίκια. Γιατί ήταν υποχρεωμένοι το κάθε λειβάδι να το ενοικιάζουν από κοινού η ομάδα.

Κάτω από τις συνθήκες αυτές οι συγγενικές ομάδες μετεξελίχθηκαν, σ' ένα συνεταιριστικό παραγωγικό σχηματισμό, που δεν είχε κερδοσκοπικό χαρακτήρα αλλά προστατευτικό και αλληλέγγυο για όλους, είναι τα γνωστά μας τσελιγκάτα ή στάνες. Οι έννοιες της στάνης και του τσελιγκάτου είναι σχεδόν ταυτόσημες. Κατά κανόνα κάθε στάνη αποτελούσε και ένα τσελιγκάτο και κάθε τσελιγκάτο μια στάνη. Γι' αυτό και χρησιμοποιούνται αδιάκριτα.

ΜΑΛΛΙΝΑ ΥΦΑΣΜΑΤΑ - ΡΑΦΤΑΔΕΣ

Με τον καιρό η παραγωγή των μάλλινων είχε πάρει μεγάλες διαστάσεις, συμμετείχαν σε αυτή όχι μόνον οι οικογένειες των Ραφτάδων αλλά και των Κτηνοτρόφων, βέβαια με διαφορετικό τρόπο. Πολλές οικογένειες έφταναν υφάσματα ορισμένων ειδών και τα πωλούσαν με τον πήχυ στους Ραφτάδες, άλλες έπαιρναν σπίτι τους, από τους Ραφτάδες μια ποσότητα πλυμένων μαλλιών για ορισμένη επεξεργασία και πληρώνονταν με την οκά (στα χρόνια μας αυτή την εργασιακή σχέση την λένε «φασόν»), επίσης πολλές γυναίκες από την τάξη των Κτηνοτρόφων συμμετείχαν με ημερομίσθιο στο πλύσιμο των μαλλιών, μια δουλειά, που μόνο το καλοκαίρι μπορούσε να γίνει.

Το Συρράκο ήταν ένα εργοτάξιο, το κάθε σπίτι και μια βιοτεχνία παραγωγής ποικιλίας μάλλινων υφασμάτων με προέκτασή της στον τόπο που ράβονταν και πωλούνταν στον ξένο καταναλωτή. Οι Συρρακιώτες αγόραζαν το μαλλί άπλυτο από τα πρόβατα και το δούλευαν σε όλα τα επίπεδα, πλύσιμο, λανάρισμα, γνέσιμο, βάψιμο, ύφανση, ράψιμο και πούλημα, σήμερα θα το λέγαμε κάθετη παραγωγή και διάθεση του προϊόντος. Η ποικιλία υφασμάτων και χρωμάτων ήταν σημαντική. Η βαφή γίνονταν με το χρώμα διαφόρων φυτών, όπως ήταν το ριζάρι, το κρεμέζι, το πυξάρι και άλλα. Η βαφή χρειαζόνταν διαδικασία και προπαντός τέχνη.

Θαυμασμό προκαλούσαν τα πολύχρωμα υφαντά του αργαλειού, φλοκάτες, απλάδια, στρωσίδια, ντρουβάδες, δυσάκια, μαξιλάρια, καναποστρώσεις και μπάντες, που απεικόνιζαν ζώα. Τα κεντητά αυτά υφάσματα στον αργαλειό είναι τα δυσκολότερα και καλλιτεχνικότερα δημιουργήματα της υφαντικής τέχνης.

Δυστυχώς για τις δίδυμες πολίχνες (Συρράκο και Καλαρύτες), που κατέχουν σημαντική θέση στη νεοελληνική οικονομική, πολιτιστική και εθνική ιστορία, οι μελετητές δεν έχουν ασχοληθεί στο βαθμό που έγινε με τα Αμπελάκια της Θεσσαλίας, αν και τα δυο αυτά χωριά ανέπτυξαν περισσότερες δραστηριότητες και σε μεγαλύτερο χρονικό διάστημα.

Στα Αμπελάκια οι υφαντουργικές εργασίες περιορίζονταν στο γνέσιμο και στο βάψιμο των κόκκινων βαμβακερών νημάτων, που τα πωλούσαν στις υφαντουργίες της Αυστρίας. Η διάρκεια της ακμής τους ήταν όση και της κοινής συντροφιάς που συνέπηξαν (1780-1820). Πολλοί την είπαν συνεταιρισμό και γι' αυτό κύθηκε πολύ μελάνι. Ο Τάσος Βουρνάς όμως γράφει: «Οι νεώτερες μελέτες και έρευνες αποδεικνύουν ότι η οργάνωση παραγωγής στα Αμπελάκια στηρίχθηκε στο σχήμα της ετερόρρυθμης εταιρείας, όπως λειτούργησε νομικά και ουσιαστικά στην Κεντρική Ευρώπη και ιδιαίτερα στην Αυστρία». Ο Β.Σφυρδέρας σε άρθρο του γράφει: «Το εμπόριο των προϊόντων των Αμπελακίων, με την Αυστρία ιδιαίτερα, ευνοήθηκε από το γεγονός ότι τόσο στη Βιέννη όσο και στην Τεργέστη στο δεύτερο μισό του 18ου αιώνα είχαν αναπτυχθεί αξιόλογες Ελληνικές παρειακές, που μπορούσαν να διαθέτουν στην τοπική αγορά εμπορεύματα από την Ελλάδα».

Ενώ οι Ηπειρώτες Ραφτάδες της Πίνδου άρχισαν να προεκτείνουν την βιοτεχνική τους δραστηριότητα και στη Δύση από τα μέσα του 17ου αιώνα, όπως μας πληροφορούν αρκετοί ιστορικοί συγγραφείς.

Η Όλγα Χατσιαρδη, στη μελέτη της για την Ελληνική κοινότητα της Τεργέ-

στης γράφει: «Όταν η Τεργέστη ήταν πολίκτη, ο πρώτος Έλληνας που εγκαταστάθηκε εκεί ήταν ο επανήσιος ο οποίος άνοιξε καφενείο, ο δεύτερος πάλι επανήσιος έμπορος ξυλείας και ο τρίτος ήταν Ηπειρώτης, που άνοιξε ραφτάδικο ειδικευμένο στα ρούχα και στις κάπες των ναυπκών».

Ο Ι.Λαμπρίδης (Μαλ. 49) γράφει: «Η προαγωγή του Ι.Στάνου, εκ Μειρόβου, μεγαλεμπόρου, εν Ενετία από του 1690 καταστάτος».

Ο Π.Αραβαντινός (Α' τόμ., σ. 223) επίσης γράφει: «Το 1705 εξήχθησαν καπύτων βλακικών δέματα 600».

Ο Κερκυραίος Σπύρος Στούκης στο βιβλίο του «Οι ξένοι εν Κερκύρα» γράφει: «Η συντεχνία των καποιάδων της Κερκύρας, της οποίας το επάγγελμα ήκμαζε τότε, βάσει συμφωνητικού του 1763 κατέβαλε εξήκοντα λίτρας μονέδα εις τους Κυβερνήτας της Παναγίας των Ξένων, ειδικώς δια τον καθ' έκαστον έτος (20 Ιουλίου) λαμπρότερον εορτασμόν του προστάτου της συντεχνίας προφήτου Ηλιού».

Ο Ι.Λαμπρίδης γράφει: «Την επισκευήν του εν Βερλέτη (Μάλτα) ναού της Παναγίας, ερημωθέντος τω 1656 ένεκα πανώλους, προκάλεσαν (1789) έμποροι και τεχνίται εκ Συρράκου».

Στα λιμάνια, που είχαν μεγάλη κίνηση, όπως της Κέρκυρας, Μάλτας, Βενετίας, Τεργέστης, Λιβόρνου, εργάζονταν πολλοί Ραφτάδες και συγκροτούσαν τις λεγόμενες «σκόλες» (συντεχνίες). Σε άλλα μέρη πήγαιναν δυο-δυο και πολλές φορές ένας.

Οι Ραφτάδες από το ξεκίνημα και μέχρι την επιστροφή τους στο κωριό τους αντιμετωπίζαν πολλούς κινδύνους σε στεριές και θάλασσες, από ανθρώπους και κακές καιρικές συνθήκες, αυτοί όμως που δούλευαν απομονωμένοι σε μικρά μέρη αντιμετωπίζαν τους περισσότερους κινδύνους. Το 1821, με

την καταστροφή των δυο κωριών και την εγκατάλειψή τους, οι Ραφτάδες πήραν τις οικογενειές τους στους τόπους της δουλειάς. Τότε πολλές οικογένειες βρέθηκαν στην Ιταλία, όπου στα μικρά μέρη δέχτηκαν πολλές πιέσεις και εκβιασμούς. Υπάρχουν χαρακτηριστικές αναφορές στη Μητρόπολη της Κέρκυρας, η οποία με τη σειρά της παραγγέλλει στην Παναγία των Ξένων όπως: «Ο κ. Ιωάννης Μαντάκος εκ Καλαρυτών Ηπείρου ικετεύει να καταταχθώσι εις την αρθόδοξον ποιήμην της Ανατολικής του Χριστού Εκκλησίας τα τρία άρρενα τέκνα του, βαπτισθέντα εν Νεαπόλει Ιταλίας σκανδαλωδώς εις τα Λαπνικά δόγματα». Επίσης διά τον Νικ. Παρδάλη «όστις αιτείται να βαπτισθώσι αι θυγατέρες του τας οποίας πναγκάσθη να βαπίση ως καθολικός εις εν κωριόν της Νεαπόλεως Ιταλίας».

Οι Συρρακιώτες Ραφτάδες φημίζονταν για τη συνέπειά τους στις οικονομικές συναλλαγές και για την πίστη τους, αρχές οι οποίες συνετέλεσαν στην ανάπτυξη του Συρρακιώτικου εμπορίου κατά τον 18ο και 19ο αιώνα και τα ίχνη τους εύκολα διακρίνονται μέχρι σήμερα. Ο Κ.Κρυστάλλης γράφει σχετικά: «Εις τας Ευρωπαϊκάς ταύτας αγοράς απήλαιον εξ αρχής μεγίστης πηής και πίστεως. Λέγεται μάλιστα εκ παραδόσεως εν Συρράκω σήμερον, ότι εν Ισπανία οσάκις επρόκειτο τότε να σφραγίσωσι κατασχεμένον κατάστημα εσφράγιζαν τον πθέμενον κηρόν διά της δακτυλήθρας του Συρρακιώτου καποιά».

Γενικά η παραγωγή των μάλλιων απλώθηκε σε όλα τα βλαχοχώρια της Πίνδου και του Ολύμπου. Από τα κωριά αυτά οι μεγάλοι Ραφτάδες, που δούλευαν κυρίως στην Ευρώπη μπορούσαν να προμηθευτούν όσες ποσότητες ήθελαν για να συνεχίσουν την επεκτατική τους τακτική.

Γύρω στο 1800 υπήρχαν καποτάδικα με πολλούς εργαζόμενους και κατανάλωναν μεγάλες ποσότητες υφασμάτων. Για ένα μεγάλο Συρρακιώτη καποτά ο Κ.Κρυστάλλης γράφει, ότι σε μια μεγάλη πέτρα κοντά στη Βρύση (του Τσιώκου) στην ανατολική πλαγιά του Δρίσκου, ήταν χαραγμένη «επιτηδείως» η επιγραφή: «Σπύρος Μπαρμπούτσιος πέρασε με δέκα οκτώ καλφάδες 1808».

Για το σκούπικο, με το οποίο γίνονταν οι κάπες, ο Ληκ, που επισκέφθηκε την περιοχή του Ολύμπου το 1809, γράφει: «Στο Βλαχολίβαδο (800 σπίπα) όπως και στα γειτονικά χωριά Κοκκινόπουλο (200 σπίπα), Φτενά (100) και Νεοκώρι (20-30) είχε αναπτυχθεί η παραγωγή σκληρών μάλλινων υφασμάτων, σκουπών, για τις τσοπάνικες κάπες. Υφαίνονταν σε δύο χρώματα (μάυρο και άσπρο) κι είχαν τραχειά την εσωτερική όψη. Τα σκούπικα εξάγονταν στην Βενετία και το Τριέστι σε δέματα που τα αποκαλούσαν <ξύλα> (δύο πήχες μάκρος και τέσσερες ή τεσεεράμιση φάρδος). Οι Καλαρυίτες

εμπορεύονταν και τα σκούπικα του Λιβαδιού, ένας Βενετός έμπορος της Θεσσαλονίκης αναλάμβανε τη μεταφορά στη Βενετία και την παράδοσή τους στον Καλαρυιώτη έμπορο της Αδριατικής με δυόμιση πιάστρα το φόρτωμα (140 ξύλα). Η ετήσια παραγωγή του Λιβαδιού ήταν 150-200 φορτώματα».

Εκτός από τα Βλαχοχώρια, άλλη περιοχή, που ασχολήθηκε με τα υφάσματα και κυριάρχησε στην αγορά του Αιγαίου ήταν του Πηλίου, του οποίου η οικονομική και πολιτιστική ακμή, τα χρόνια εκείνα, οφείλονταν κατά κύριο λόγο στη βιοτεχνία αυτή. Κατά τον πρόξενο της Γαλλίας στη Θεσσαλονίκη Φέλιξ Μπωξούρ (1787-1789), το σύνολο της παραγωγής έφτανε τις 10.000 κάπες ετησίως και από αυτές 5.000 απορροφούσαν τα νησιά του Αιγαίου, η Συρία και η Αίγυπτος, 2.000 εξάγονταν στα λιμάνια της Αδριατικής κι άλλες 2.000 στα άλλα μεσογειακά λιμάνια. Η τμή ανάλογα με την ποιότητα έφτανε τα 10-20 πιάστρα και ήταν γνωστές ως κάπες της Ζαγοράς.

ΣΥΡΡΑΚΙΩΤΕΣ ΕΜΠΟΡΟΙ

Ο ορεινός και άγονος τόπος με τα πολλά χιόνια και την ασήμαντη γεωργική παραγωγή, ο αυξανόμενος πληθυσμός, η συνεχώς ανερχόμενη οικονομία, η διασπορά των Ραφτιάδων σε όλα τα εμπορικά κέντρα της τουρκοκρατούμενης Βαλκανικής και της Ευρώπης και το καλό όνομα που είχαν αποκτήσει σε όλα τα μέρη, ήταν οι παράγοντες που συνετέλεσαν, να ασχοληθούν οι Συρρακιώτες με το εμπόριο και να διακριθούν σε διεθνές επίπεδο.

Οι Συρρακιώτες Ραφτιάδες από τη δουλειά τους, ήταν βιοτέχνες και πραγματευτάδες, όχι μόνο γιατί ο κύκλος της δουλειάς τους ήταν εμπορικά πιο ευρύς από των σημερινών εμποροραπών, αλλά κυρίως, γιατί ο τόπος τους είχε πολύ μικρή παραγωγή. Η πρώτη τους δουλειά την άνοιξη ήταν να προμηθευτούν το μαλλί. Τις μεγάλες ποσότητες τις προμηθεύονταν από τα χειμαδιά της Αιτωλοακαρνανίας, της Άρτας, της Πρέβεζας, της Θεσπρωτίας αλλά και της Αλβανίας, που είχε καλές ποιότητες και μεγάλες ποσότητες. Η παραγωγή των προβάτων του Συρράκου ήταν περίπου 40.000 κιλά άπλυτο μαλλί ή 20.000 κιλά πλυμένο. Από αυτό κρατούσαν οι Κτηνοτρόφοι όσο χρειαζόνταν για τις οικογενειακές τους ανάγκες και όσο ήθελαν να δουλέψουν οι ίδιοι. Το υπόλοιπο, που το πωλούσαν στους Ραφτιάδες κάλυπτε ένα πολύ μικρό μέρος του μαλλιού, που επεξεργάζονταν στο Συρράκο.

Το κούρεμα των προβάτων και η αγορά του μαλλιού, γίνονται την άνοιξη στα χειμαδιά. Η εκτίμηση της ποιότητάς του κατά την αγορά ήθελε εμπειρία, γιατί και από το ίδιο κοπάδι προβάτων, το κάθε πουκάρι μαλλί έχει τη δική του ποιότητα, η οποία προσδιορίζονταν από τις λεπτές και μαλακές τρίχες, το

λεγόμενο ρούντο, όπως και από τις μακριές, κοντές ή σκληρές, υπολογιζόταν όμως σοβαρά και η καθαρότητά του.

Η εμπορία του μαλλιού πήρε με τον καιρό μεγάλες διαστάσεις. Το μαλλί έγινε προϊόν εσωτερικού και εξαγωγικού εμπορίου, στέλνονταν κυρίως στη Βενετία, στην Αγκώνα, στη Γένοβα και το Λιβόρνο. Ο Φιλ. Μπωζούρ γράφει για την περίοδο 1787-1797: «3.000 μπάλλες των 100 οκάδων εξαγονταν στη Μασσαλία και από εκεί περνούσαν στη Λαγκεντόκ, περιοχή της Γαλλίας με πρωτεύουσα την Τουλούζη».

Αντικείμενο εμπορίας ήταν και τα φυτά, που χρησιμοποιούνταν για τη βαφή των μαλλιών, όπως το ριζάρι, το κρεμέζι και άλλα. Ο Ληκ γράφει ότι το ριζάρι της Μάνης το αγόραζαν οι Καλαρυκιώτες. Ο Φιλ. Μπωζούρ γράφει ότι από την πεδιάδα της Βοιωτίας συγκεντρώνονταν 1.200 σάκοι των 100 οκάδων ριζάρι. Οι 700 καταναλώνονταν μέσα στην Ελλάδα, οι άλλοι 500 σάκοι εξαγονταν στο Λιβόρνο, την Τεργέστη και τη Μασσαλία. Επίσης 6.000 οκάδες κρεμέζι, από τις οποίες οι 4.000 εξαγονταν στη Γαλλία και Ιταλία.

Τα μάλλινα υφάσματα, τα μαλλιά, τα φυτά που χρειαζόμεναν για βαφές και τα ακατέργαστα δέρματα ήταν τα κύρια εξαγωγικά προϊόντα του προεπαναστατικού Συρρακιώτικου εμπορίου.

Η απασχόληση των κατοίκων του Συρράκου με τη βιοτεχνία των μάλλινων και η εξάντληση του εδάφους, από τη συνεχή καλλιέργεια των μικρών και επικλινών χωραφιών, συνετέλεσε στην εγκατάλειψη των μέχρι τότε γεωργικών απασχολήσεων. Μερικά χωράφια έγιναν βοσκότοποι, τα υπόλοιπα συνέχισαν να τα καλλιεργούν οι Παλαιοχωρίτες. Η παραγωγή τους ήταν πλέον ασήμαντη για την κωμόπολη του Συρρά-

κου. Έτσι όλες οι οικογένειες του Συρράκου το καλοκαίρι προτού φύγουν οι άνδρες για τους τόπους της δουλειάς και τα χιόνια κλείσουν τους δρόμους, έπρεπε να εφοδιαστούν όλα τα απαραίτητα αγαθά για όλη τη διάρκεια του χρόνου και να τα αποθηκεύσουν στο καλάρι του σπιτού τους. Κατ' αυτό τον τρόπο ξεκίνησε και αναπτύχθηκε μεγάλη εμπορική κίνηση γιατί οι Ραφτάδες επεξέτειναν τη δραστηριότητα τους αυτή και στον εφοδιασμό των γύρω ορεινών χωριών αλλά και άλλων περιοκών. Έτσι παράλληλα με τη ραπτική ανέπτυξαν και εμπορική δράση.

Σ' αυτά τα βλαχοχώρια, Καλαρύτες και Συρράκο, γράφει ο Ληκ, υφαίνονταν οι περίφημες μάλλινες κάπες, περιζήτητες στην Ιταλία και Ισπανία. Οι Βλάχοι επιδίδονταν με επιτυχία και στο εμπόριο. Μοιράζονταν με τους Έλληνες το εμπόριο των αποικιακών προϊόντων ανάμεσα στην Ισπανία ή Μάλτα και Τουρκία. Μερικοί ήταν караβοκυραίοι και ιδιοκτήτες του φορτίου. Οι πλουσιότεροι κάτοικοι ήταν οι έμποροι που έζησαν πολλά χρόνια στην Ιταλία, στην Ισπανία ή στις κτήσεις της Ρωσίας και της Αυστρίας.

Στη μεγάλη ανάπτυξη και εξάπλωση σε διεθνή επίπεδα του εμπορίου συνέβαλε και το άριστο δίκτυο πληροφοριών που είχαν αναπτύξει. Με τον καιρό βελτίωσαν ακόμα πιο πολύ το αρχικό τους δίκτυο, που στηρίζονταν στις πληροφορίες του Συρρακιώτη ράφτη της κάθε περιοχής και ο οποίος σε πολλές περιπτώσεις γίνονταν ανταποκριτής ή και συνέταιρος.

Από την παρακάτω επιστολή διαπιστώνουμε, ότι προκειμένου να προχωρήσουν στις παραγγελίες σιταριού, πληροφοροούνταν για τις αναμενόμενες σοδειές και πμές στην Ισπανία, στη Ρωσία και το Παπικό κράτος. Ο Γεώργιος Δουρούτης από την Αγκώνα με την α-

πό 17-7-1806 επιστολή του, πληροφορεί τον Κ.Παράσχη στο Λιβόρνο για τις αναμενόμενες σοδειές του σιταριού και τις πμές του.

«Εις τας 14 του παρόντος σας εδώσαμε το ντετάλιο της νέας ρακόλτας, όπου είναι πλέον προκομμένη από τα επέριση και καθώς στοκαζομέστε τον ερχόμενο Ιούλιο-Αύγουστο θέλει πάει εις σκούδα 7 εως 8 το ρούμπο (σ.σ. μέτρο σιταριού Αγκώνας), μάλιστα κάποιιοι ποσιζέντηδες και μοναστήρια καταμπριτζομένα - κατακρεωμένα - ετούτες τις ημέρες επούλησαν κάποιες παρτίδες ότο μόντε προς σκούδα επά το ρούμπο, δίνοντες τα άσπρα ευθύς, θα τα περιλάβουν τον Αύγουστο μήνα. Αυτό το παζάρι γίνηκε διά την χρείαν των μετρητών όπου είχαν και μάλιστα η περίστασις όπου είναι, φοβούντανται μόνο και πως δεν έχει τις πμές των απερασμένων χρόνων και μάλιστα όπου γίνεται και αρκετό. Η αυθεντία σας όμως που ημπορεί και μέχρι τώρα να επήρατε καμμίαν περίληψιν από Ισπανία πως είναι η ρακόλτα και αλλού ξεχωριστά και τα παζάρια της Οντέσας και θέλετε πληροφορηθείτε εις τα πάντα. Όθεν αυτού μίλησε και με κυρ Θανάση γαμπρό μας αν και η ιδέα του αρέσει ας μιλήσει και του πατέρα του διά παρόμοια σπεκουλατισιόνε όντας το πράγμα φτηνό ημπορείτε να ριζικάρετε ένα κάρικο ρούμπα 800 ή και χίλια».

Επίσης ώθησε τους Ραφτάδες προς την κατεύθυνση του εμπορίου και η πιο ασφαλής μεταφορά του κεφαλαίου τους με εμπορεύματα παρά με χρήμα. Γι' αυτό όταν επέστρεφαν στα χωριά τους μετέφεραν στην Ήπειρο προϊόντα που έβρισκαν σε συμφέρουσες πμές στους τόπους που εργάζονταν. Αργότερα, όταν το Ελληνικό εμπόριο πήρε μεγάλες διαστάσεις, εκμεταλλεύτηκαν κατά τον καλύτερο τρόπο το πλεόνασμα του εξαγωγικού εμπορίου μεταξύ του Ελλαδι-

κού κώρου και της Ευρώπης, το οποίο ήταν τότε πολύ μεγάλο. Ο Φιλ. Μπωζούρ γράφει: «Εξαγωγές προς Ιταλία 1.150.000 πιάστρα, εισαγωγές 644.000 πιάστρα, πλεόνασμα 566.000, προς Αυστρία-Γερμανία 1.544.550 πιάστρα, πλεόνασμα 3.118.450 πιάστρα». Τράπεζες για να κατατεθούν και να διακινήθούν τα μεγάλα αυτά ποσά δεν υπήρχαν. Οι πεπειραμένοι βλάχοι έμποροι των μεγάλων κέντρων του εξωτερικού ασχολήθηκαν παράλληλα με τις τραπεζικές δουλειές και έδωσαν λύση στο σοβαρό πρόβλημα. Εκείνος που είχε να μεταφέρει χρήματα, τα έδινε σε ένα εμπορικό κατάστημα και τα έπαιρνε εκεί που ήθελε, από τον συνέταιρο ή τον ανταποκριτή του καταστήματος. Γι' αυτή την δουλειά οι έμποροι εκείνοι πληρώνονταν ανάλογα με τις περιστάσεις και είχαν στη διάθεσή τους τα χρήματα για ένα χρονικό διάστημα.

Ο Κ.Κρυστάλλης γράφει σχετικά με τη δραστηριότητά τους αυτή: «*Η πίσπις δε αυτή έκαμεν ακολούθως αυτούς ν' ανοίξωσι και τραπεζικά και εκεί εν τη πατρίδι των καταστήματα*».

Έτσι δημιουργήθηκαν στη δύση μεγάλοι εμπορικοί οίκοι για τους οποίους ο καθηγητής ιστορίας του Πανεπιστημίου Αθηνών και πρώην πρωθυπουργός Σπυρίδων Π. Λάμπρου γράφει (Λόγοι και άρθρα 1872-1902, σελίς 518-520): «*Οι Καλαρυπάται μετά των Συρρακιωτών, των Μετσοβιτών και των κατοίκων του Ασπροποτάμου και του Ζαγορίου, κατέλαβον, ως διά νέων αποικιών, τας ακτάς της Μεσογείου, ιδρύοντες εμπορικούς οίκους εν Νεάπολει, Λιβούρνω, Γενούη, Σαρδονία, Μελίτη, Βενετία, Τεργέστη, Αγκώνι και Ραγούζη*».

Η ανάπτυξη του ελληνικού εμπορίου άρχισε στα μέσα του 18ου αιώνα. Σταθμός στην ανάπτυξή του ήταν η συνθήκη του Κιουτσούκ Καΐναρτζή (1774). Μετά τη συνθήκη αυτή, όπως γράφει η

ειδική έκδοση της Εθνικής τράπεζας για τη ναυπλία, «*οι Ρώσοι βρέθηκαν απροετοίμαστοι να εκμεταλλευθούν τις ευκαιρίες αυτές για την ανάπτυξη του εμπορίου τους, γιατί τους έλειπαν και το ανθρώπινο δυναμικό (έμποροι κ.λπ.) και η υλική υποδομή (πλοία-αποθήκες)*»

Οι Έλληνες εκμεταλλεύτηκαν τα προνόμια που παραχωρήθηκαν στους Ρώσους με τη συνθήκη αυτή και πήραν στα χέρια τους το Ρωσικό εμπόριο και τις μεταφορές. Άλλη μεγάλη ευκαιρία για την ανάπτυξη του Ελληνικού εμπορίου και της ναυπλίας ήταν οι πόλεμοι του τέλους του 18ου αιώνα και της αρχής του 19ου (1789-1815). Κατά την περίοδο αυτή απομακρύνθηκε κυρίως από το κώρο της Τουρκίας το Γαλλικό εμπόριο και περιορίστηκε των άλλων κωρών. Η δε Βενετική Δημοκρατία έχασε τις Ελληνικές κτήσεις στο Ιόνιο και καταργήθηκε ως κράτος από τον Ναπολέοντα.

Το κενό αυτό που δημιουργήθηκε στο εμπόριο της Τουρκίας το κάλυψαν οι Εβραίοι, οι Αρμένιοι και κυρίως οι Έλληνες οι οποίοι ανέπτυξαν μεγάλες δραστηριότητες, κατά τις οποίες αναδείχθηκε το εμπορικό δαιμόνιο της φυλής.

Η Τουρκία, η οποία δεν είχε δικό της εμπόριο και κατά καιρούς δέχονταν ταπεινωτικές πιέσεις από τις μεγάλες εμπορικές κώρες, για να τους παραχωρήσει εμπορικά προνόμια, δέχθηκε ευχάριστα την εμπορική δραστηριότητα των ραγιαδών.

Η περίοδος αυτή συμπίπτει με τη διοίκηση μεγάλου τμήματος του Ελλαδικού κώρου από τον Αλή Πασά (1787-1822). Μέχρι τότε στη Βαλκανική κυριαρχούσε η αναρχία και η κατάσταση στην ύπαιθρο είχε γίνει απελπιστική. Φιρμάνι του Αυγούστου του 1785 ανέφερε: «*Από πνος χρόνου ερημούται η κώρα, οι δε κάτοικοι και οι ταξιδεύοντες ευρίσκονται εν απογνώσει συνεπεία*

εμφανίσεως ληστών εις διάφορα μέρη των Βαλκανίων και εις το εσωτερικόν της Ρούμελης». Επιγραμματικά αναφέρεται στην κατάσταση αυτή το παρακάτω τραγούδι:

*Πραγματευτής κατέβαινε
από τα κορφοβούνια
σέρνει μουλάρια δώδεκα
και μούλες δεκαπέντε
και κλέφτες τον απάντησαν
καταμεσής του δρόμου.*

Ο Αλής ανέλαβε τη δίωξη των ληστών στην αυγή του αστισμού στην Ελλάδα και έφερε ασφάλεια σε τέτοιο βαθμό, ώστε ο Λ.Βύρωνας να γράψει στη μάνα του: «Είναι περισσότερον κανείς ασφαλής εις το κράτος του Αλή Πασά ή εις τους δρόμους του Λονδίνου». Τα Γιάννενα που είχαν παράδοση στο εμπόριο, στα χρόνια του Αλή έγιναν το μεγαλύτερο εμπορικό κέντρο του Ελληνισμού στη Βαλκανική και όπως έλεγαν ήταν τα πρώτα στα άρματα, τα γράμματα και τον παρά. Ο Αλή πασάς ενδιαφέρθηκε για την ανάπτυξη του εμπορίου και φρόντισε να επιλύονται οι διαφορές των εμπόρων δίκαια και σε σύντομο χρονικό διάστημα. Ο Κ.Κρυστάλλης διέσωσε το παρακάτω έγγραφο, διά του οποίου ο μεγαλύτερος υιός του Αλή, Μουχτάρ, διώριζε διαιτητής προς επίλυση διαφοράς. «Εδικός του Μπαλάου Πάλλη, Θεοχάρη Νικολάου, Νικολό Λουριώτη και Γιάννη Κώστα, βλέποντας το Μπουγιορδί μου να κυτάξετε την διαφοράν όπου έχει ο Σπύρος Μπαρτζώκας, Συρρακιώτης, με τον Χριστόφορο Γούναρη, Αρπινό, και να την χωρίσετε αφιλοπροσώπως κατά το δίκαιον και να μου το κάμετε ηραντέ με αναφορά σας, να τους τελειώσετε μίαν ώρα αρχήτερα. Εξ αποφάσεως

Ιωάννινα, 15-2-1818, Μουχτάρ Πασάς».

Η παρουσία των Καλαρυτινών και Συρρακιωτών στην αγορά του εσωτερικού και ειδικότερα στο παζάρι των Ιωαννίνων ήταν δυναμική και τούτο επισημαίνεται από τους «πιαδόρους», τους αιρετούς εκτιμητές της φορολογικής κλίμακας του Βαρουσού, σε αναφορά τους στον Αλή Πασά το 1817, όπου σημειώνουν χαρακτηριστικά: «Τον παλαιόν καιρόν οι Συρρακιώτες και οι Καλαρυκιώτες ήταν μπιστικοί και ραφτάδες και τώρα έγιναν οι καλύτεροι πραγματευτάδες, αυτοί έχουν την πραγματεία όπου τόσες είχαν οι Γιαννιώτες. Εκάθηκαν τα μαγαζιά του Κρομούδη, του Χατζηπολύζου, του Πατρινού, των Κολοβάτων και άλλων διαφόρων, που είναι γνωστά και τώρα έγιναν στον τόπο τους των Λαμπραίων, των Τουρτούρηδων, του Σγούρου και άλλων διαφόρων γνωστών».

Όλες οι μαρτυρίες που ανάφερα, στις οποίες και αν ακόμα προστεθούν οι πληροφορίες του Πουκεβίλ και της εμπορικής εγκυκλοπαίδειας του Νικολάου Παπαδοπούλου, δεν επαρκούν για να μας δώσουν τα ποσοπικά και ποιοτικά στοιχεία με τα οποία θα σχηματίζαμε μια ολοκληρωμένη εικόνα για την έκταση, την οργάνωση του δικτύου και τα προϊόντα που διακινούσαν οι Καλαρυκιώτες και Συρρακιώτες Έμποροι προς το τέλος του 18ου αιώνα και τις αρχές του 19ου. Το μόνο εμπορικό αρχείο (1793-1841), που διασώθηκε από την εποχή εκείνη είναι του Καλαρυκιώτη Γεωργίου Δουρούτη, από το οποίο μπορεί να αντλήσει κανείς ενδιαφέρουσες πληροφορίες, κυρίως όμως για τη δράση των Καλαρυτινών Εμπόρων, και βρίσκεται στο Μουσείο Μπενάκη.

ΜΕΤΑΦΟΡΕΣ - ΣΥΡΡΑΚΙΩΤΕΣ ΚΙΡΑΝΤΖΗΔΕΣ

Άλλος κλάδος της οικονομίας, που αναπτύχθηκε στο Συρράκο, ήταν οι μεταφορές, οι οποίες συμπορεύονταν με το εμπόριο και είχαν κοινή τύχη.

Οι πρώτοι αγωγιάτες του Συρράκου ήταν μόνιμοι κάτοικοί του, γιατί οι ανάγκες του ήταν περιορισμένες και μπορούσαν να εξυπηρετηθούν από μερικές δεκάδες μουλάρια. Όταν όμως αναπτύχθηκε το εμπόριο, οι κερσαίες μεταφορές πέρασαν στα χέρια των Κτηνοτρόφων. Μερικοί μικρέμποροι ήταν και αγωγιάτες, όπως συνηθίζονταν στα βλαχοχώρια της περιοχής. Ο αγωγιάτης του Ληκ, από το κοντινό Ματσούκι, «είχε επί επτά χρόνια μαγαζί με κάπες στο Κάδιξ (της Ισπανίας) και άλλα τρία στο Λιβόρνο (της Ιταλίας)».

Οι Συρρακιώτες Κιραντζήδες, κυριάρχησαν στις κερσαίες μεταφορές της Ηπείρου για διακόσια χρόνια και πλέον, όχι μόνο γιατί ήταν κοντά στο εμπόριο Συρράκου και Καλαρυτών, αλλά και γιατί είχαν πολλά μουλάρια δικής τους παραγωγής, ήταν ικανοί, ένημοι και πολλοί (βλέπε: Τυρεμπόριο το 19ο αιώνα, Γ.Μ.).

Οι Κιραντζήδες προέρχονταν από τις πιο ευκατάστατες κτηνοτροφικές οικογένειες οι οποίες διατηρούσαν πολλές φοράδες, αποκλειστικά για να γεννούν μουλάρια, με τα οποία συγκροτούσαν τα караβάνια. Η οικογένεια Βαγγέλη διατηρούσε φοράδες στο λιβάδι τους στη Λάμαρη μέχρι το 1970. Τα μουλάρια ήταν μεγάλης αντοχής, λιποδίαιτα και σταθερά στους ορεινούς δρόμους. Οι Κτηνοτρόφοι μπορούσαν να τα θρέψουν για ορισμένο χρόνο ανέξοδα στα χειμαδιά των τσελιγκάτων, που βρίσκονταν συνήθως κοντά στους δρόμους της μεγάλης κίνησης.

Στην Ήπειρο όπως και στην υπόλοιπη Ελλάδα στα χειμαδιά, οι Σαρακα-

τσανέοι βοσκούσαν τα ζώα τους στις ράκες και οι Βλάχοι στα πιο πεδινά, που είχαν πολλά βαρκά μέρη, στα οποία βοσκούσαν τις φοράδες. Ο Λάζαρος Αρσενίου στο βιβλίο του «Τα τσελιγκάτα της Θεσσαλίας» γράφει: «*Επιπλέον τα τσελιγκάτα των βλάχων κτηνοτρόφων, εκτός από τα πρόβατα έχουν στα κοπάδια τους αγέλη από φοράδες*». Οι βοσκοί τους λέγονταν βαλμάδες. Γενικά μπορούμε να πούμε ότι οι Βλάχοι Κτηνοτρόφοι, ήταν αποκλειστικοί παραγωγοί μουλαριών και είχαν τις κερσαίες μεταφορές της Βαλκανικής στα χέρια τους.

Τα μεγάλα караβάνια, που πήγαιναν στην Κεντρική Ευρώπη, κυρίως στη Βιέννη, Βουδαπέστη και Ρουμανία, τα συγκροτούσαν Βλάχοι Κιραντζήδες της ανατολικής Μακεδονικής Πίνδου και της Μοσχόπολης.

Οι Συρρακιώτες δούλευαν κυρίως στον Ελλαδικό χώρο γιατί το εξαγωγικό και εσωτερικό εμπόριο της Ηπείρου με την Αυστρία, διεξαγόταν από τη θάλασσα μέσω Τεργέστης. Μετέφεραν από τους τόπους παραγωγής προϊόντα στα εμπορικά κέντρα, τα Γιάννενα, την Άρτα, το Αργυρόκαστρο, το Μέτσοβο, το Συρράκο, τις Καλαρυτές και σε άλλους τόπους κατανάλωσης. Στα Ηπειρωτικά λιμάνια μετέφεραν από τη Λειβαδιά, τη Θεσσαλία και Αλβανία προϊόντα που θα εξάγονταν, από εκεί έπαιρναν τα εισαγόμενα και τα μετέφεραν προς όλες τις κατευθύνσεις του Αλπασαδικού κράτους.

Τα караβάνια αποτελούνταν από πολλά μουλάρια, πολλές φορές ξεπερνούσαν τα πεντακόσια ζώα. Τα συνόδευαν ένοπλοι για ασφάλεια και τα ακολουθούσαν ταξιδιώτες πεζοί ή καθαλαραίοι. Τα караβάνια του Ελλαδικού χώρου δεν ήταν μικρά γιατί για να με-

ταφερθεί βαμβάκι δέκα τόννων από τη Λειβαδιά στο λιμάνι της Σαλαώρας χρειαζόνταν εκατό μουλάρια. Αρχηγός και ψυχή του караβανιού ήταν ο αγωγιάτης με τα πιο πολλά ζώα, που έκλεινε τη συμφωνία με τον έμπορο και αναλάμβανε την ασφαλή μεταφορά, για την οποία καλούσε και άλλους αγωγιάτες. Πολλές φορές τον ακολουθούσαν και αγωγιάτες με εμπορεύματα άλλων εμπόρων ή και δικά τους. Ο ένας ήθελε κοντά του τον άλλον για λόγους ασφαλείας.

Στην Κατοχή τα караβάνια αναβίωσαν. Με δεκάδες ζώα, πήγαιναν στα Γιαννιτσά της Μακεδονίας για καλαμπόκι. Το ταξίδι τους διαρκούσε δεκαπέντε ημέρες. Επίσης πήγαιναν για σιτάρι, στην ανατολική Θεσσαλία, στην περιοχή Συκουρίου, στο Γκούλμπερι του Φασούλα.

Πόσα ζώα είχαν οι Συρρακιώτες την εποχή του Αλή Πασά, κατά την οποία το εμπόριο της Ηπείρου ήταν στη μεγαλύτερη ακμή του, μου είναι άγνωστο. Εκείνο που γνωρίζομε είναι ότι τη δεκαετία του 1880, που τα Ελληνικά σύνορα ήταν στον Άραχθο και το εμπόριο της Ηπείρου βρίσκονταν σε παρακμή, ο Ι. Λαμπρίδης γράφει, ότι το Συρράκο είχε 3.000 μουλάρια και 1.000 φοράδες. Η πληροφορία του αυτή είναι ασφαλής γιατί την πήρα από τον Συρρακιώτη έμπορο των Γιαννίνων Σωτήρη Μπίτσιο.

Γράφει ο Φάνης Μιχαλακόπουλος: «Τα караβάνια έπαιζαν τον σπουδαιότερο ρόλο, ως μέσα μεταφοράς εμπορευμάτων και πλούτου και ως μέσα επκοι-

νωνίας, πολιτισμού και προόδου στη νεοελληνική αναγέννηση. Όλο το διαμετακομιστικό εμπόριο της απέραντης τότε Τουρκικής Αυτοκρατορίας και γενικότερα της Ανατολής πέρασε σιγά-σιγά στα χέρια τους, όταν οι οδηγοί караβανιών εξελίχθηκαν σε τολμηρούς και ριψοκίνδυνους εμπόρους».

Στην προεπαναστατική περίοδο, οι Αγωγιάτες είχαν πιο στενές σχέσεις με τους μόνιμους κατοίκους του Συρράκου, απ' ό,τι οι Κτηνοτρόφοι. Όχι μόνο γιατί η δουλειά ήταν συμπληρωματική στο εμπόριο και εξυπηρετούσε τους Ραφτιάδες, αλλά και γιατί οι Κτηνοτρόφοι ήθελαν χρόνια για να έλθει η σειρά τους, να βοσκήσουν τα κοπάδια τους στα βουνά του Συρράκου, είχαν αποστασιοποιηθεί από το χωριό και ζούσαν μέχρι το 1827-28 και το καλοκαίρι νομαδικό βίο στα βουνά.

Οι Αγωγιάτες είχαν επενδυμένο σε ζώα ένα σημαντικό κεφάλαιο, το οποίο τους διευκόλυνε, εάν τους δίνονταν η ευκαιρία, να αναπτύξουν αυτοί ή τα παιδιά τους άλλες δραστηριότητες, και έγιναν η γέφυρα από την οποία οι Κτηνοτρόφοι πέρασαν τον περασμένο αιώνα σε άλλες δουλειές.

Όπως από την τάξη των Ραφτιάδων προήλθαν οι Έμποροι, έτσι από την τάξη των Κτηνοτρόφων προήλθαν οι Αγωγιάτες και δόθηκε διέξοδος στο πλεονάζον ανθρώπινο δυναμικό του Συρράκου και περιορίστηκε η μετανάστευση των Κτηνοτρόφων. Αργότερα, στα μέσα του περασμένου αιώνα, από την τάξη των Κτηνοτρόφων προήλθε η κοινωνική ομάδα των Τυροκόμων.

ΤΟ ΣΥΡΡΑΚΟ ΠΡΟ ΤΗΣ ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗΣ ΤΟΥ 1821

«Προς το ανατολικόν των Ιωαννίνων μέρος, σχεδόν 8 ωρών διάστημα προς τον Αραχθο ποταμόν υπό την δυτικήν υπώρειαν της Πίνδου όρους, κείτονται βλαχοχώρια λεγόμενα, κατοικημένα όλα από γραικούς, εξών 2 χώραις είναι επισημότεραι. Πρώτη η Καλαρύτη χώρα αρκετά μεγάλη και η Συρράκω. Οι κάτοικοι τούτων των χωρίων χάριν εμπορίου του κέρδους ευρίσκοντο σχεδόν διασπαρμένοι εις όλας τας παραθαλασσίους πόλεις της Ευρώπης μέχρι και αυτών των Ηρακλείων στυλών, εμπορευόμενοι τας εκ των σκουτίων συνεραμένας κάπας, τας προς χρήσιν των ναυτών».

Το απόσπασμα αυτό είναι από τη δεύτερη έκδοση της γεωγραφίας του Μελετίου, επαυξηθείσα και διορθωθείσα υπό Ανθίμου Γαζή του Μηλιώτου. Ο δάσκαλος του γένους Ανθιμος Γαζής, από ης Μηλίας του Πηλίου, δίδαξε και στις Καλαρύτες.

Όλα τα βλαχοχώρια κατοικούνταν από γραικούς (Graeci). Το γραικός είναι πανάρχαιο όνομα των Ελλήνων και έτσι αποκαλούνταν στα χρόνια της Τουρκοκρατίας. Ο Αριστοτέλης, (Μετεωρολογικά I, 352a), γράφει ότι κοντά στην Δωδώνη της Ηπείρου, «ώκουσι οι Σελλοί και οι καλούμενοι τότε μεν Γραικοί, νυν δε Έλληνες». Τα χρόνια εκείνα κανένας δεν αμφισβητούσε την ελληνικότητα των Βλάχων της Πίνδου. Πολύ αργότερα η Ρουμανική και η Ιταλική πολιτική δημιούργησαν θέμα, για να εξυπηρετήσουν δικά τους συμφέροντα.

Το Συρράκο, πριν και μετά το 1821, ως κοινότητα είχε περισσότερους κατοίκους από ης Καλαρύτες, ως χωριό όμως είχε λιγότερους. Ο Σπύρος Τρικούπης, που έζησε το δράμα των Συρρακιωτών και Καλαρυτινών στο Μεσολόγ-

γι, μετά το ολοκαύτωμα των δύο χωριών, γράφει στην ιστορία του ότι το Συρράκο είχε 720 οικογένειες και η Καλαρύτη 680. Ο Κ.Κρυστάλλης γράφει ότι στην εποχή του, που το Παλαιόχωρι έγινε ξεχωριστή κοινότητα (1886) το Συρράκο είχε 3.500 κατοίκους και οι Καλαρύτες 4.200.

Χωριά, όπως «οι δίδυμες αδελφές πολίχνες» με επακόσμιες οικογένειες το καθένα και μάλιστα χωρίς κανένα μουσουλμάνο κάτοικο, υπήρχαν ελάχιστα στον Ελλαδικό χώρο. Για να γίνει κατανοητό το πολυάνθρωπο των δύο χωριών προσφεύγω στο Μητροπολίτη Άρτας και Πρεβέζης Σεραφείμ, ο οποίος πολύ αργότερα, το 1884, γράφει ότι η Άρτα και η Πρέβεζα είχαν κάθε μια από επακόσμιες ορθόδοξες οικογένειες. Τα πληθυσμιακά στοιχεία του τα αντλούσε από τον αριθμό των ενοριτών των Ι.Ναών των δύο πόλεων.

Πιο μπροστά από την επανάσταση του 1821, με απόφαση του κοινοτικού συμβουλίου του Συρράκου, εκχωρήθηκε σε 17 ή 18 κτηνοτροφικές οικογένειες ο στανότοπος «Κελάρια». Οι οικογένειες αυτές με τον καιρό ίδρυσαν νέο χωριό, τη Μπουσβάλα, το σημερινό Βαθύπεδο. Με την απόφασή του αυτή το κοινοτικό συμβούλιο, έδωσε λύση στο πρόβλημα των μικρών και μεμονωμένων κτηνοτρόφων. Γιατί οι βοσκές του Συρράκου ήταν χωρισμένες σε στανότοπους με αμετάβλητα όρια και στον κάθε έναν μπορούσαν να βοσκήσουν τα πρόβατα μιας στάνης, στις οποίες ήταν παραδοσιακά ενταγμένοι όλοι οι κτηνοτρόφοι. Για τους μικρούς ελεύθερους κτηνοτρόφους, που τότε άρχισαν να ξεκόβουν από ης στάνες και να διαβιούν μόνοι τους στα χειμαδιά, δεν υπήρχε τόπος γι' αυτούς και καμιά στάνη δεν τους ήθελε.

Άλλος σοβαρός λόγος, που η κοινότητα τοποθέτησε μόνιμα, αυτούς τους μικρούς και πολύ δυναμικούς κτηνοτρόφους στα Κελάρια, ήταν η προστασία της κτηνοτροφίας του Συρράκου από τους ζωοκλέπτες του Κράβη. Οι στάνες του Συρράκου, που δοκιμάζονταν στα Κελάρια, δέχθηκαν με ανακούφιση την απόφαση αυτή. Τα πρώτα μετά την επανάσταση χρόνια, με ένα ασκί μέλι, λέει η παράδοση, ο Τούρκος τους εκχώρησε τον «Σπανό», δυτική πλευρά της «Πρίζας», στον οποίο μπορούσαν να βοσκήσουν 1.000 περίπου πρόβατα. Συνολικά στον τόπο του Βαθυπέδου μπορούσαν να βοσκήσουν 3.000 με 3.500 πρόβατα. Οι Βαθυπεδιώτες μέχρι και σήμερα διατηρούν στενούς δεσμούς με τους Συρρακιώτες.

Για το όνομα του Συρράκου και την προέλευσή του έχουν γράψει πολλοί. Ο Αθ.Σταγειρίτης στα «Ηπειρωτικά» (έκδοση Βιέννης 1819), ονομάζει το Συρράκο «Σαράκον». Το όνομα αυτό, γράφει ο Κ. Κρυστάλλης «επιβεβαιούσιν αφ' ενός την παράδοσιν, ότι ονομάσθη η κώμη αυτή ούτως εκ τού αποκλειστικώς εν αυτή κατασκευαζομένου μαλλίνου υφάσματος <φλοκάτης>, ενταύθα αποκαλουμένου σάρικου ή σάρικα».

Ο Π.Αραβαντινός (τόμος Β', σελ. 163, 1856), γράφει: «Εικάζεται ότι η κώμη αυτή ανηγέρθη επί χωρίου μικρού ανήκοντος πρότερον εις γαιοκτημόνα Ιωαννίτην Συρράκον καλούμενον». Για την άποψη αυτή ο Ι.Λαμπρίδης στα «Ηπειρωτικά μελετήματά» του γράφει: «Ο άγιος Άρτης, αθλίως τον ειρημενον χρονογράφον αντιγράφων, σημειοί εν τω Δοκιμίω του, ότι του χωρίου ιδιοκτήτης ήν Ιωάννης ης και ουκί Ιωαννίτης», θεωρεί την άποψη αυτή «απίθανον, διότι ημαριούχος ιθαγενής επιδρομέων εν τη εγκαταστάσει αυτών δεν γίνεται». Ο Κ.Κρυστάλλης προσθέτει: «Σημειωτέον ενταύθα δι' αμ-

φοτέρους τούτους ότι το Συρράκον και τα άλλα Βλάχικα και Ελληνικά χωρία της Πίνδου ουδέποτε εγένοντο ιδιοκτησία γαιοκτημόνων».

Επικρατέστερη είναι η εκδοχή του Ι.Λαμπρίδη, που γράφει: «Αμφοτέρων τα ονόματα είναι βλαχικά, και το μεν Σερράκου τόπου σημαντικόν όνομα είνε, πτωχείαν δηλούν και γυμνότητα. Το άγονον της κώμης ταύτης και η αρχική αυτής ασημότης και σμικρότης καθ' ους χρόνους ήκμαζε πόλις παρά το Ματσούκι, η δε Καλαρύτη ήν χωρίον την γνώμην ταύτην ενισχύουσιν». Ο Κ. Κρυστάλλης αναφέρει: «Επί δε της 17ης εκατονταερίδος αναφέρονται εν τη Δύσει έμποροι εκ Σερράκου και Καλαρύτης καταγόμενοι, Ληκ, Πουκεβίλ». Την άποψη αυτή του Ι.Λαμπρίδη την δέχθηκαν και οι Κ.Κρυστάλλης και Λεωνίδας Κοντάκης, του οποίου το ανέκδοτο έργο έχει καθεί. Σε κείμενα του περασμένου αιώνα, που έχω διαβάσει και μερικά δημοσιεύσει, οι Συρρακιώτες κοντά στο όνομά τους, πάντοτε, πρόσθεταν και το όνομα του χωριού τους και το έγραφαν «εκ Σερράκου».

Στην κτητορική όμως πλάκα του Ι.Ναού Κοιμήσεως της Θεοτόκου της Πρέβεζας, με χρονολογία 1872, κοντά στο όνομα του Συρρακιώτη επιτρόπου, είναι γραμμένο «εκ Σαρόκου». Τότε δεν είχε διατυπωθεί η άποψη του Ι. Λαμπρίδη και φαίνεται ότι από όσα είχαν γραφεί σχετικά με το όνομα του Συρράκου, του Αθ.Σταγειρίτη γίνονταν περισσότερο αποδεκτά.

Σε όλη τη διάρκεια της Τουρκοκρατίας το Συρράκο ήταν χωριό ελεύθερο, δηλαδή δεν έγινε ιδιοκτησία κανενός Τούρκου. Μια εποχή, που ο Τούρκος ιδιοκτήτης του γειτονικού Προσήλιου ήθελε να το πουλήσει, το κοινοπκό συμβούλιο του Συρράκου έκανε διαπραγματεύσεις για να το αγοράσει. Η συμφωνία χάλασε για μικρή διαφορά. Εάν

πραγματοποιούνταν η αγορά αυτή, θα ήταν μια πρωτόγνωρη επιθετική πράξη της τοπικής αυτοδιοίκησης από την οποία θα προέκυπαν νέες καταστάσεις. Χωριό ιδιοκτησία Συρρακιώτη υπήρχε.

Ο Μητροπολίτης Σεραφείμ αναφέρει ότι το χωριό του κάμπου της Άρτας Τσαπραλή, πήρε το όνομα του Συρρακιώτη ιδιοκτήτη του. Τώρα το χωριό αυτό λέγεται Ακροποτάμιά.

